7767

తొలిపలుకు.

—)•(—

ఈ ప్రహసనమును మహాకవి కాళిదాసుచే రచియింపఁ బడె నని కొందఱును యవాచ్యము లుండెను గాన నింకెవరో రచియించి కాళిదాసవిరచితమని వ్రాసియుండి రని కొందఱు నీ మధ్య వాద ప్రతి వాదనలు మిక్కుటముగా జరిపిరి. తుదకు పర్యవసాన మేమియుఁ దేలినదికాదు. భోజరాజు కంఠములో నొక వ్రణము పుట్టె నని, మెక్కువగా నవ్వినఁగాని యా వ్రణము పరిపక్వమునకు రా దని, వైద్యులు సలహా నీయుటవలన కాళిదా సీ ప్రహసనమును రచించి, వినిపింప భోజరాజు మిక్కిలిగా నవ్వుటచే నాతని కంఠమునం గల వ్రణము పరిపక్వమునకు వచ్చె నని, యనాదినుండియు ననుకొనెడి జనశ్రుతిని బట్టియు, ఢుంఢిమప్రహసనముకూడ నిట్లే యవాచ్యము లతో నుండుటవలనను బ్రితాపరుద్రీయము మొదలుగాఁగల నాట కముల యందు హాస్యరసపోషణమునం దవాచ్యములే యుండుట వలనను పూర్వకవులు హాస్యరసమున నవాచ్యములే వాడి యుండుట వలనను నీప్రహసనము మహాకవి కాళిదాసవిరచిత మని మా యభి ప్రాయము.

మా వలన "హాస్యకళానిధి" యని బిరుదము నందిన నాథు నిత కవివరుఁ డొక్కరుఁ డీ ప్రహసనమును నాంధ్రమున ననువదించి లంబోదరప్రహసన" మని నామకరణ మొనర్చి మాకుఁ బంపి తన నామమును ముద్రింప వల దని కోరుటవలన "హాస్యకళానిధి" యని మాత్రము ప్రకటించితిమి. సంస్కృతమునఁ గాళిదాసప్రహసన మొక వైపునను ననువదించిన లంబోదరప్రహసన మొకవైపునను ముద్రించి తమసన్నిధిఁ బంపితిమి [illegible] గ్రంథముల మాదిరిగా నాద రింతు రని దలఁచు చున్నారము [illegible]

కామ గ్రంథమాల — ౧ వ గ్రంథము.

ఆంధ్రులెల్లరు నెన్ని వత్సరములనుండియో రతిశాస్త్రమునుగాంచ
నాతురతఁ జెందుచుండిన గ్రంథరాజమగు

రతిరహస్యము,

లేక

కొక్కోకము,

అను

కళాశాస్త్రము.

షుమారు వేయిసంవత్సరముల క్రిందట నే కొక్కోకుఁడనుమహా కవి సంస్కృతమున రతిరహస్యమును రచియించెను. దానిని భారతములో నారణ్య పర్వశేషమును రచించిన యెఱ్ఱాప్రగడ సమకాలికుండగు యెల్లన తెనింగించి "కొక్కోకమను కళాశాస్త్రము" అని పేరుపెట్టెను. కొక్కోకుని శ్లోకమును యెల్లన తెనుఁగు పద్యములును వాటికి తాత్పర్యములును గ్రంథాంతమువఱకునుగూర్చి యెల్లన తెనింగింపని శ్లోకములకు తాత్పర్యముమాత్రమే వ్రాయించియుంటిమి. తెనుఁగుభాషలో నిట్టి సంపూర్ణగ్రంథ మింతవఱకుఁ బ్రకటింపఁబడి యుండలేదు. ఆంధ్రదేశమున ననేక వ్రాఁతప్రతులనుసంపాదించి పూర్తి చేయఁబడిన సంపూర్ణగ్రంథమని తెలిసికొందురుగాత.

గ్రంథకర్తలు,

కొక్కోకుఁడు, ఎల్లన.

పోష్టు ఖర్చులు సహా ప్రతి 1 టికి వెల రు. 12-0-0.

కాళిదాస

ప్రహసనమ్.

లేక

లంబోదర

ప్రహసనము.

శ్రీరస్తు.

కాళిదాస

ప్రహసనమ్.

—:o:—

—♦ నాన్దీ. ♦—

శ్లో. లంబోదరస్య విగళత్కటి సూత్రలంబీ
కౌపీనపార్శ్వవివృతో మదనధ్వజో ఽవ్యాత్,
యం సంభ్రమా దుపనమ న్నురగభ్రమేణ
చంచ్వా వికర్షతి షడాననయానబర్హీ.

అపిచ—

శ్లో. అల మఖిల సురేంద్రై రస్తు పుత్రప్రదం వో
గురుతర మతిదీర్ఘం కుంభకర్ణస్య శేఫః,
అహని నిశి చ య స్యోజ్జృంభణే విన్ధ్యబుద్ధ్యా
కలశజ మృషి ముచ్చైః క్రందత శ్చంద్రసూర్యౌ.

[నాంద్యంతే సూత్రధారః సామాజికా నవలోక్య సాదర మంజలిం బధ్వా.]

శ్లో. కస్యాశ్చి త్సవనామయేన గురుణా స్తబ్ధోరుజానో ర్భృశం
వృద్ధాయా నతపూర్వకాయ మవనీమాలంబ్య మాత్రిత్యజః,
తత్కాలాగతదీర్ఘ మేహనరట త్పృష్ఠాధిగోపాత్తర
క్రీడారంభజవా దవాఙ్ముఖ మధః పాతోత్సవః పాతు వః.

[ఇతి పుష్పాంజలిం వికీర్య నేపథ్యాభిముఖమవ లోక్య] మారిష! ఇత స్తావత్,.
[ప్రవిశ్య పారిపార్శ్వకః] భావ! ఏషోఽస్మి!

సూత్రధారః—అపి శ్రుత మాజ్ఞప్త మార్యమిశ్రైః?

పారిపార్శ్వకః—కథమివ?

సూ—అయి భరతపుత్ర! కదాచి ద ప్యదృష్టచరం ప్రహసనం సాధు [illegible]
ప్రదర్శ యేతి.

శ్రీ ర స్తు.

లంబోదర ప్రహసనము.

—నాంది—

చ॥ వడవడివచ్చు షణ్ముఖుని వాహమయూరము పాముటంచు పె
న్మదమున దానిడాసి తన ముక్కునఁ బోటిడ వ్రేలుగోఁదియుం
దొదగకఁ బైకి నెక్కుడు మహోదరుఁడౌ గణనాథుపొద్ద సం
పదలనొసంగి మిమ్ముల శుభస్థితి నెప్పుడు ప్రోచుఁ గావుతన్॥

ఉ॥ దివమున్ రేలును లేచి వింధ్యగిరిగా దీపించి యబ్జార్కమా
ర్గనిరోధం బొనరించి కుంభజుని మ్రొక్కంజేయు నా కుంభక
ర్ణుని లావౌ నిడిపొద్ద భవ్యమగు కాన్పుల్ మీకు నీనుండ నెం
దున నైసర్వనిలింపులంగొలుచు వృత్తుల్ మీకుసభోత్తముల్॥

సూత్రి:— (ప్రవేశించి) సభికులను సాదరముగాఁ జూచి దోసిలొగ్గి.

ఉ॥ జానువు లూరువుల్ బిగియఁ జాలగ వాతముచేత భూమి పై
నూని కరంబులన్ ముసలి దోర్తుక మూత్రము జార్చుచుండ న
చ్చో నొక గార్ధభం బరచుచున్ తన శిశ్నము లేపి యెక్క నా
ఖానిస బోర్లఁ గాఁ బడ నపారముదంబిడు మీకు సౌఖ్యముల్॥

(పుష్పాంజలిం జల్లి తెరవంకఁ జూచి) మారిషా! ఇటురమ్ము.

మారి:— (ప్రవేశించి) భావా! వచ్చితిని.

సూత్రి:— బాగు! చల్లపెట్టినతోడనే పచ్చపెగ తగులుకొన్నట్లు మాటలోనే వచ్చితివే! కాని యార్యమిశ్రుల యాజ్ఞ వింటివా?

మారి:— ఏమని?

సూత్రి:— "ఓయీ! భరతపుత్రుఁడా! యెన్నడును జూచియెఱుంగని హాస్యరస బంధురమగు నాటకమును ప్రదర్శింపు" మని.

పా—(సహర్షం) భో వాదుగృహీతా స్మః.

శ్లో. ఆబాల్యా దపి దీర్ఘం
యచ్ఛన్నం ప్రహసనం త్వయా,
శ్రీదర్శయ త వేశ్యా
దృష్ట్వాఽద్య హర్ష మాప్నుయాః.

ఉక్త మూక్తం భవతా; పరంతు శ్రవణేనం న తృప్నోమి బృహాడ్విజ తయా వర్తితం. అత స్త్వయా సహాభూతేన సహ కథంచి దపినృత్య నా దర్శ యామి సామాజికానాం ప్రీతి మే నిశ్చయః.

పా—

శ్లో. తాడయ న్నాద యుగళం
తావక శ్చలితాంశుకః,
లంబమానోఽండకోశస్త్వాం
నృత్యంత మనునృత్యతు.

పా—శ్వాత్యర్థ కాంభూమిమాగ్రహాణా చ. వంతశ్రీ హి—

శ్లో. ఏష ద్విజో భవతి నాగరికో న హీతి
కిం గంధవాహవివశా సహకారవల్లీ,
అభ్యాయతోఽధరదళగ్రహణాయ పార్శ్వం
పుంస్కోకిలస్య వదనే నిదధాతి పుష్పమ్

పా—భావ! పశ్య గురులతో వసంతాగమ ఇతి. ఇతః.

శ్లో. విలసతి కిల వ్యాకోచాసన్న చంపకకుట్మలే
ప్రతిఫలతి మే నూద్యల్లోలం కేళిపల్లవశోణిమా,
మదనపదవస్యావస్థావిజృంభిదృచ్ఛయా
రహసి యువతేర్యా నోనాసాగ్రలగ్నమివా ర్తవమ్.

పా—ఇదిదానీమ్—

శ్లో. శృంగారాద్భుత మ్మేళనేన రుచిరో
హాస్యో రసోఽస్యాం కృతౌ
వర్ణ్యం కర్మ చ పత్రి నాపయమినో
[illegible]

మా:— బావా! యనుగ్రహింపఁబడితిమి.

క॥ చిఱునాట నతి ముదంబున
విరచించిన ప్రహసనమును ♦ వెలిఁ బుచ్చక యే
చిరకాలముంచి తిఁకఁ బా
వరు లలరఁగ నాడుటెంతొ ♦ బావా! మేలా! ॥

సూత్ర:— బాగుగాఁ జెప్పితివి. కాని నాకొక పెద్దయనుమానమున్నదోయ్! చిన్న ప్పటినుండియు నీవు నాట్యమునందసమర్థుఁడవే, నటుల క్రిందుమీఁదులాడు బొజ్జ కాయగుత్తులవలె వ్రేలాడును నీ తలయంత లావుగ నుండుటచే యీడ్చు కొని తిరుగుటకే కష్టమగుచుండ నాట్యము చేయఁగలవా! అయి నను విచారములేదు. నీ సహాయమున పెట్లో సభ్యులమనస్సుల నాకర్షింపఁగలము.

మారి:— (నవ్వి) ఇఁక నేమి కావలయును? బాగుగానే యున్నది బావా! నాతో నీకుఁ బనియేలేదు.

తే॥ గీ॥ కట్టుకొన్నట్టి ధోవతి ♦ కదులునటుల
తొడల రెండింటి నటునిటు ♦ తడతడ మని
తా॥ వ్రేలాడు నీబుడ్డ ♦ తాండవింపు
నిన్ను ననుసరించి నాట్యము ♦ నెరపుగాదె? ।

సూత్రి:— ఇదియును యుక్తియుక్తముగనే యున్నది. అటులైన వేషములు వేసి కొనుటకుఁ ద్వరపడవలయును. ఇప్పుడు

తే॥ గీ॥ అధరదళమాన గమకించు ♦ నట్టి ద్విజుని
యరసికతఁ గాంచి గంధవా♦హమున వివశ
యగుచు సహకారవల్లిక ♦ యలసు తనదు
సుమము నొటికందించుఁ బుం♦స్కోకిలకును॥

మారి:— బావా! వసంతఋతువు ప్రవేశించినట్లు బాగుగా గుర్తించితివి. ఎట్లన!

తే॥ గీ॥ మొల్లల వికసించు సంపంగి ♦ మొగ్గయందు
ప్రతిఫలించిన కంకేళి ♦ పల్లవంబు
స్వేచ్ఛగాఁ బూకు నాకెదు ♦ విటుని వాసి
కాగిలగ్నార్తవము వలె ♦ నలరుచుండె॥

సూత్రి:— అందుచేత నిప్పుడన్నియును సమకూడినవి.

సీ॥ అలరు శృంగారంబు ♦ నద్భుతరసమును
కలిసిన హాస్యంపు ♦ కావ్యము కద!

శ్రోతారో రసికా వసంతసమయో
మందానిలాందోళితై
రున్మీలత్సహకారజాతివకుళై
రావేదయంతే దిశః.

తదావర్జనాయ సామాజికమనసాం మహామేవ ప్రహసనస్య భూమికా మాధాస్యే, త్వద్భగినీ తు సూత్రధార్యః.

పా—అహం పునః కస్య?

సూ—తచ్ఛిష్యయోః ద్వితీయస్య కాసరస్య.

పా—కః పునః ప్రథమస్య జంబుకస్య భూమికా మాధాస్యతి?

సూ—కిం న పశ్య స్యనుజం మమ గృహీతజంబుక భూమికం రంగభువం ప్రవిశంతం? ఏష కిల—

శ్లో. గండత్రిపుండ్రాంకలలాట దేశ
స్తాంబూలచర్వైకకపోలభాగః,
వామే కరే నాగలతాదళాని
వహం త్సమాయా త్యవరత్రి పీటమ్.

తదావా మ ప్యనంతరకరణీయాయ సజ్జీభవావః.

(ఇతి నిష్క్రాన్తౌ)

ఇతి ప్రస్తావనా.

ప్రేమలకాల ♦ వాలం బనందగు
ప్రనాసుని కథ ♦ వర్ణ్యము కద!
అఖిలజారులగుండె♦లల్లార్చుగుర్తి యీ
నాటకంబున కథా♦నాయిక కద!
మందానిలాందోళి♦తేందీవరాది స
త్సౌరభచైత్రవా♦సరములు కద!
గీ॥ విషయమై వచ్చిన వీరెల్ల ♦ వేత్తలుకద!
ఇంక సభ్యుల మెప్పించు ♦ టెంత, నేను
వక్రనాసుఁడ నగుదు, నీ ♦ భగినిగృద్ధి
యగుచు రావలె, నిఁక మారి♦షా! పద! పద!॥

మారి:— నే నెవరి వేషముసు?

సూత్ర:— వక్రనాసుని శిష్యులలో రెండవవాఁడగు కాసరుని వేషమును.

మారి:— మొదటివాఁడగు జంబుకుని వేషమెవరు వేయుదురు?

సూత్ర:— జంబుకవేషము ధరించి రంగస్థలమునం బ్రవేశించు వా రమ్మ నింక నీవు చూడలేదా? వీఁడు.

ఉ॥ చందనపుం ద్రిపుండ్రము క♦సందుగ దిద్దిలలాటదేశ మం
దందముగాఁ గపోలతల♦ మందునఁ దమ్మను వామహస్తమం
దుండకముల్ ధరించి వల♦తోరపుచేతను వీటెఁదాల్చి వాఁ
డందుల నేగుదెంచె మన♦ మాత్మవిధిం బచరింపఁ బోదగున్॥

(ఇద్దఱు నిష్క్రమింతురు.)

ఇది ప్రస్తావన

శ్రీరస్తు

కాళిదాసప్రహసనమ్.

[తతః ప్రవిశతి యథానిర్దిష్టో జంబుకః.]

జం—

శ్లో. గృహాత్ప్రియ సమం గణికయా సురతద్వయేఽపి
దట్వ్య గురుం కలితగర్భిమ మా ప్రభాతాత్,
పీత్వా నిజం భవన మామసికాగ్నిహోత్రి
హోమాయ నిర్వృతమిదం హృదయం మదీయమ్.

ఇతఃపరం కాసరం నామ సతీర్థం నదీతీర్థావగాహనాయ గుర్వర్థం త్వరిత మాతిశామి
యతః ప్రభాతప్రాయా శర్వరీ. తథాహి—

శ్లో. స్త్ర్యాయంతే నరమూత్రగంధపిశునా
స్సమ్మార్జనీధూళయః
కణ్ఠస్థాపితజీర్ణ తల్ప మబలాః
కాశ్చి ద్వ్రజం త్యాపగామ్,
శోధ్యంతే దృఢదిగ్ధపూగరజసో
దంతాశ్చ కర్మందిభిః
విశ్వస్తాః కరధారితోడుముసలా
వ్రీహీ నవఘ్నంతి చ.

శ్లో. కాశ్చిత్ స్త్రియః కరగృహీతకరీషపిండా
నిర్యా త్యగారబహిరంగణశోధనాయ,
హస్తార్పితోదకకలశాః కతిచి ద్ద్రవంతి
పర్ణస్థ మోదకసకృతీసముదీచ శైఘ్ర్యాత్.

శ్రీరస్తు

లంబోదర ప్రహసనము.

(ప్రవేశము—జంబుకుఁడు.)

జంబు

చ॥ వెలిరతి లోరతమ్ముల న • వీన విలాసల నాన గోల్పు గో
వెలఁదుల మేలుబంతి విట • వీరుల చేఁ బువుబంతి గృధ్రితో
గలసి నిశీథినిం గడపి • కామిని నింటికిఁ బంపినాడ న
గ్నులనిఁక నిష్ఠమైగొలువఁ • గోరెదు నా మదిసంతసంబునన్॥

అప్పుడే తెల్లవారవచ్చుచున్నది నా సహపాఠకుఁడగు కాసరుని గుఱుపు కొఱకు నదీతీర్థమును దెమ్మని నియోగింతును. (అంతట కలయఁజూచి.)

సీ॥ పలుదిశల్ వ్యాపించె • వరమూత్రగంధ సం
కలితమౌ చీపురు • కట్ట దుమ్ము
నదికున్ముఖం బైరి • మదవతుల్ చినిఁగిన
మైలపరికిణులఁ జంక • మడఁచ బెట్టి
శోధింపుచుండిరి • సాధుసన్యాసులు
తమ్ముచేఁ గలుగు దం • తవుల గార
దంటఁజొచ్చిరి శాలి • ధాన్యంబు విధవలు
కరములఁ బెద్ద • రోఁకళ్ల బూని
గీ॥ అంగణము లూడ్చి శోధింప • నావుపేడఁ
బట్టుకొని కొంద ఱతివలు • బయనమైరి
కలశములఁ బూని కొందఱు • మలవిరేచ
నార్థ మరుగుచు నున్నవా • రతి రయమున॥

కాళిదాసః—

శ్లో. చారుశ్రీమాంబుచలదాయతకర్ణపాశం
సీత్కారవల్గదధరం వదనారవిందమ్,
వ్రీహిప్రమర్దనకృతో విధవాజనస్య
సంకల్పకేళిసమయే యతయః స్మరంతి

(కతిచిత్పదాని గత్వా ప్రవణమభినీయ,)

శ్లో. ప్రోతస్నానవిసర్గతఃస్వజగణవ్యాజక్షణాకర్ణితం
మిథ్యాస్వప్నకృతావకుంఠనపటా నున్ముక్తవేదీతలమ్,
గాయంత్యంగణసీమ్ని వల్గువలయైః హస్తైః కృతాస్ఫాలనం
బాలాయాః ప్రథమర్తుమంగళదినే పార్శ్వస్థితా రోమాంచితః.

ఆశ్చర్య ! మాశ్చర్యమ్ !!

శ్లో. సభ్యేతరా శ్శ్రుతిపథం గమితా గిరశ్చ
దాసాం వినోదపద మేతి మనోవికారమ్,
నిర్వ్యన్మనోభవరసార్ద్రనితంబచేలా
దూరం గతా కులవధూ రపి కిం బ్రవీమి ?

అస్తా మేత దన్యతో గమిష్యామి. నాద్యాపి ముంచతి తమః ప్రభాతో నయనపదవీమ్.

అపి:

శ్లో. సాంద్రీభూతతమస్సు కుంజకుహరేష్వంతర్నదీగ్రామయోః
ప్రాతి స్నాతు ముపాగతై రభిమతై స్సార్ధం విటశ్రోత్రియైః,
పానీయాహరణాయ కుక్కలదృశో యాంత్యో లభంతే క్షణం
నిక్షిప్యాంశుకపేటికోదకఘటం చౌర్యోపనీతం రతమ్.

అస్తు; ఏతదభిప్రాయేణ విశ్వస్తాయాః కాసరోద్ఘటయ మలాబూస్తన్యాః ద్వారవేది మధిశయీత. తత్రైవ రోచతే గమనమ్. అలాబూస్తనీ త్యపర్యాప్తం నామధేయ మస్యాః.

శ్లో. వేశ్మద్వారి మహోత్సవేషు లిఖితుం యా రంగవల్ల్యై తయా
ప్రక్రాంతా కుచయో ర్ద్వయం నిపతితం వ్యాలంబి లుంపేదితి,
పార్శ్వద్వంద్వనివిష్ట బాలకకర వ్యాకృష్టవక్షోజయా
కర్తుం తాం న తయా తయా తత గరుత్కంకస్థితిః స్మర్యతే.

కావున విప్రుడు!

చ॥ సురుచిర ఘర్మబిందువులు ♦ శ్రోత్రతలమ్ములఁ గ్రమ్మ సీత్కృతిఁ
గరము రదచ్ఛదంబదరఁ ♦ గందిన మోములతోడ ధాన్యమున్
గరములదంపు గ్లాని శమ ♦ కంబువ మానస మైధునంబులన్
వరలు విలంతులన్ దలఁపుఁ ♦ దార్చి చరింతురు యోగిబృందముల్॥

(కొంచెమునడచి, వికట నభినయించి చూచి)

ఉ॥ కన్న సమర్థులై విపణి ♦ కాంతలు చెంతల బూతుపాటలన్
జెన్నగు కంకణాలదర ♦ చేతులఁ దట్టుచుఁ బాడుచుండఁగా
విన్న ధరామరుల్ నదికి ♦ వే నియమంబుల కేగలేక నా
తిన్నల నంగవస్త్రితతిఁ ♦ దీర్చిరి దొంగముసుంగు నిద్రకై॥

ఆశ్చర్య మాశ్చర్యము.

తే॥ గీ॥ కులసతుల యిట్టిబూతులు ♦ వినుచు విటులె
యాత్రికులు చుండగా దూరమందుఁ బోవు
కులసతుల పూతు లూతనారి ♦ యలరు తోషల
సందు కోకలు తడిసె నే ♦ మందు నింక॥

ఇది యిటులుండనిమ్ము. నేను మఱియొక చోటికిం బోయెదను, ఇప్పటి కిని కన్నులంగప్పిన చీకటి తొలఁగలేదు. ఆహా! ఇచ్చట నింకొక మహోత్సవము కంటఁబడినది.

ఉ॥ ఊరికి నేటికి న్నడుమ ♦ నున్న లతాగృహాలందు నీకఁటిన్
వారిజనేత్రిలం బుహార ♦ ణంబున కైఁ జని బిందెదించి య
వ్వారినిఁ దానమాడుటకు ♦ వచ్చు నపేక్షిత విప్రజారులన్
జేరి మనంబులన్ దనివి ♦ సెందె హుటాహుటి దొంగులాటలన్॥

ఈవింత లిట్టుండఁగాక! విధవయైన యలాబూస్తని వీధియందుఁగుసూడదసే తప్పకఁ గాసరుఁడు పరుండియుండనోపు! అచ్చటకుఁ బోయెద. ఆలోచించి అలాబూస్తని యను నామము దీనికి చాలదు.

మ॥ భవనద్వారమునం దుఁ బందువుల నో ♦ ప్పం ద్రిప్పు మేల్ ముగ్గులన్
భువిపై నానఁగ వ్రేలు చంప్లు చెఱుపుం ♦ బోయుంచుఁ బాద్యంబులం
దవి పైకిం బిగలాగ బాలకుల నా ♦ యత్తంబు గావించుటల్
శవముం బీకెడి రాపులుంగుల యవ ♦ స్థం జ్ఞప్తికిం దెచ్చెడిన్॥

(గత్వా విలోక్య)

కథ మయం కాసరో నిద్రాతిశయా న్నాత్మావస్థా మవబుధ్యతే! అస్తుహి—

శ్లో. విక్షిప్త ప్రతిసంహృతాక్ష మసకృత్క్రీడా వినమ్రాననం
పశ్యంతి స్మితవల్గుగండఫలకం నార్యః ప్రతోలీం గతాః,
య స్యోత్తానశయస్య మందిర బహిర్ద్వారే గళద్వాససో
వస్త్యుత్తంభిత తైలయంత్రముసలవ్యామోహాకృ స్మేహావమ్.

యావ దిమ ముద్బోధయామి. సఖే! గుర్వాచమనార్థం నదీతీరం హారణాయ భవా నుద్యమ్యతామ్.

(ఇతి కరేణ సంఘట్టయతి. తతః ప్రవిశత్యుత్స్వప్నాయమానః కాసరః.)

కాసరః—అయి కరభ! చరణం తే భక్ష్యామి.

జం—(స్వగతమ్) అహో! శ్రోత్రియపుత్రేణ ప్రబుధ్యమానేన వారిః స్మర్యతే. (ప్రకాశం.) అయి సఖే! ప్రబోధసమయేమాస్తు కరభస్మరణమ్.

కా—(ప్రబుధ్య దృశౌ పున ర్మృజ్య వాసః పిధాయ) కిం సఖా మే జంబుకః?

జం—అహ మస్మి సఖే! కిముత్స్వప్నాయమానేన భవతా కరభో దృష్టః?

కా—(సభయం, స్వగతం.) కరభచరణ ప్రహారామర్షార్త మపిసుప్తోఽహమ్. స కిలవిలలాప తత్క మనేన కరభవృత్తాంతో విదితస్స్యాత్ ?. భవతు ప్రచ్ఛాదయే యాదృచ్ఛికం మేదురాచారం. (ప్రకాశం) అ స్త్యేతత్స్వప్న దశాయామ్.

జం—(విలోక్య) కాసర! కిమిదం తవ లలాటే పటఖండబంధనం?

కా—(స్వగతమ్) ఇతః పరం యామిక దృష్టముష్టిైకదేశస్య చోరస్య సమావస్థోఽస్మి. (ప్రకాశం, సఖేదం) వ్రణపట్టబంధః.

జం—కుతో లలాటే వ్రణమ్?

కా—(స్వగతమ్) ఏష దాస్యాః పుత్రః పాత్రేణా ననుత్పాట్య న ముంచతి. భవత్వేవం తావత్ (ప్రకాశం) సఖే! కోపవశా దుపాధ్యాయో లలాటే చరణేన మాం ప్రహృతవాన్.

(నడచి చూచి) తన్నుఁ దా నెఱుఁగక కాసరుఁ డెట్లు నిద్రాపరవశుండై యున్నాఁడు. ఓరీ! వీని శిశ్నము కాలిపోను! కాఁడాపాత్రివలె పైకెలేపి వెల్లకిలపడుండి కట్టుబట్టను నిద్రావశమున తలక్రిందఁ బెట్టుకొని యుదయమైనను మేల్కొనలేదు. రాత్రి తెల్లవారు వరకును యలాబూస్తని తలుపుఁదీయని పోతువున నిద్రపట్టక నింతకుముందే నిద్రించెఁగాఁబోలు! (నవ్వుచు)

చ॥ కను నిగుడించి సిగ్గున మొ♦గంబును వంచుచు మాటికోరజా
పున గని మందహాసమున ♦ బుగ్గలు రంజిల వీధి నేగుచున్
వనితలు ద్వారవేదిపయి ♦ బట్ట తొలంగి కరుండియుండగా
స్తనుబయి కెత్తు రోఁకలి య♦నందగు చల్లను జూతు రిచ్ఛమై॥

(సమీపించి) ఈతని లేపెదను. సఖుఁడా! సఖుఁడా! కాసరుఁడా! గురువుగారి సంధ్యావందనమునకై నదీజలమును తీసికొని రావలయును. వేగ మేల్కొనుము. (చేతితోఁ దట్టుచు) ఈ ముండకొడుకు నాకరస్పర్శమును యలాబూస్తని కరస్పర్శమనుకొని నిద్రకండ్లతో బడితివంటి తన శిశ్నమును నాకుఁబెట్టి నొక్కుడు గదా! (అని యోసరల్లును)

కాస:— (పలవరించుచు మేల్కొనుచున్నాఁడు) ఓ గాడిదా! నీ పాదములకు మ్రొక్కెదను తన్నకుము.

జంబు:— (స్వగతము) ఆహా! శ్రోత్రియబ్రాహ్మణపుత్రుఁడు నిద్రనుండి లేచుచు హరిస్మరణముఁ జేయుచున్నాఁడు. బాగు! బాగు! (ప్రకాశముగా) మిత్రమా! ఉదయమున మేల్కొనుటతోడనే గాడిదను స్మరించుచున్నావేమి?

కాస:— (మేల్కొని కన్నులు నులుముకొనుచు బట్టకట్టుకొని) ఓహో! నా మిత్రరత్నమగు జంబుకుఁడా?

జంబు:— ఔను! నేనే. స్వప్నమున నీకు గాడిద కనఁబడెనాయేమి?

కాస:— (భయముతో స్వగతము.) అయ్యో! నేను గాడిదచే తన్నబడిని యా కోపముతోడనే నిద్రించి, పలవరించితిని కాఁబోలు! రాత్రి జరిగిన వృత్తాంతమంతయు నీతనికిఁ దెలియలేదుగద? అగుఁగాక! ప్రమాదవశమున జరిగిన నా దురాచారమును గప్పిపుచ్చెదను. (ప్రకాశముగా) అగును. స్వప్నమందేమో జరిగినట్లు నేను కాంచితిని.

జంబు:— (చూచి) కాసరా! ఇదియేమి? నొసటు కట్టుఁగట్టితివేమి?

కాస:— (స్వగతము) చోరవస్తువులతోఁ గూడ పట్టుపడిన దొంగ యొక్కగతి నాకుఁ దటస్థమైనది. (ప్రకాశముగా) కురుపునకుఁ గట్టుగట్టితిని.

జంబు:— లలాటమున నేమికురుపు?

కాస:— (స్వగతము) ఈ లంజకొడుకు నా ప్రాణములుతీయక విడుచునట్లుగ పడదు. అగుగాక (ప్రకాశముగా) గురువు నాపై గోపించి లలాటమునఁ దన్నెను. అందుచేతఁ గురుపైనది.

శ్లో. న త్వం విద్యార్థిహాసక్తో
నానుశూరిషు ర్న మత్సరీ,
న కదాపి దురాచారః
కోప స్త్వయి కథం గురోః?

కా—(స్వగతమ్.) నేదానీం మే పలాయనం యుక్తం. అత ఏవం బ్రూయామ్. (ప్రకాశం, సామర్షం.)

శ్లో. గురో ర్మయి న కోపోఽస్తి
లలాటే దృశ్యతే వ్రణః,
అతః ఖరపదాఘాతో
నిశ్చయో యది నిశ్చిను.

ఘం—(స్వగతం) సత్య మయం కాసర ఏవ; యతః ఖరపదప్రహారముపాధ్యాయ శిరసి నిక్షిపతి. (ప్రకాశం.) సఖే! కిం బహునా? సత్యం భణ.

కా—హాహా మలాబూ స్తనీం కామయే, సైవ మా మవకమత.

ఘం—(విహస్య) కథ మసంబద్ధ మాలపితు ముపక్రాంతం! కామయతాం నామ సా, కిమనేన లలాట వ్రణస్య?

కా—కిం తవాపి గోప్య మస్తి? తర్హి శ్రూయతామ్. పూర్వేద్యు రహం కి లలాబూ స్తన్యా కృతసంకేతోఽస్మి. తతశ్చ—

శ్లో. సంకేతస్థల మాగతా నిశి నదీతీరే తమోదుర్గమే
సాఽయాసీ ద్రజకం వినష్టకరభా స్త్వేషం గతా మద్ధియా,
తద్భ్రాంత్యాఽహ మపి ప్రసీద లలనే! కస్మా న్న మాం జల్పసి
త్యాశ్లిష్యం కరభం జఘాన సపదా ఘాతే మ మాసీ ద్వ్రణః.

త దితం సఖే! మమ దురాచారం నాన్యత్ర భవాన్ ప్రకాశయతు
(ఇతి. పాదయోః పతతి.)

(ఉత్థాప్య) కాసర! బాఢం న ప్రకాశయిష్యామి; కింతు శుద్ధాచారస్య తవ సత్యా మపి తాపవత్యాం గృహిణ్యాం కథ మనురాగ ప్రవృత్తి రలాబూ స్తన్యామ్?

—త్వం భణ! కా గతి రవిశ్వసతి గృహిణ్యామ్?

జంబు:—

తే॥గీ॥ చదువుఁ జక్కఁ గ్రహింతు మత్సరివి కావు
నిరతశుశ్రూషుఁడవు ధర్మపరుఁడ వఖిల
శ్రీమగుణవంతుఁడవు విఘ్నకారణముగ
గురువు కోపించి యీరీతిఁ గొట్టుటేల?॥

కాస:— (స్వగతము) నే నిపుడు పాటిపోవుదమన్నను మంచిపని కాదు. (ప్రకాశముగా కోపముతో)

క॥ గురుఁ డలుగఁడుగద! నాపై
బరువగు కొఱుపొందు గానఁ బడుఁగద! నీనటన్
ఖరమిట్లు తన్నినని మది
గుఱుతించితివేని నమ్మకొను మిఁక నటులే॥

జంబు:— (స్వగతము) నిజముగా వీఁడు గాడిదపేరునకుఁ దగినవాఁడే గాడిద తన్ను గురువుపైఁ బెట్టుచున్నాఁడు. (ప్రకాశముగా) సఖుఁడా ఇన్ని మాటలేల? నిజము జెప్పుము.

కాస:— జంబుకుఁడా! నేను దానిని గోరలేదు. ఆ యలాబూస్తనియే నన్ను రమ్మనినది.

జంబు:— (నవ్వి)(స్వగతము) ఇదియేమి? అసందర్భప్రలాపము లాడుచున్నాఁడు. (ప్రకాశముగా) అది నిన్ను వరించిన వరించుగాక. లలాటమున వ్రణమునకుఁ గారణమేమి?

కాస:— ఇఁక నీకడ రహస్యమేమున్నది? నిన్న రాత్రి యలాబూస్తనితో సంకేతముఁ గావించుకొంటిని వినుము.

శా॥ సంకేతంబగు నేటియొడ్డునఁ దమిస్రౌఘంబునన్ నాతి యా
వంకం జాకలి గాడిదన్ వెదుక మద్భ్రాంతిన్ జనన్ దానితో;
"నింకన్ముచ్చటఁ జెల్ప వేళ వను దేవీ!" యంచు నే గాడిదన్
శంకన్మాని కవుంగిలింపఁగఁ దదాల్నం దన్నె నా మోముపై॥

ఈ నా దురాచారమును నీ వెచ్చటను వెలిఁబుచ్చకుము. (అని పాదములపైఁ బడును.)

జంబు:—కాసరా! లెమ్ము. నే నితరులతోఁ జెప్పను లే. (లేవదీయును.) కాసరా! నీవు పరిశుద్ధాచారుఁడవు గదా, నీకు రూపవతియగు భార్య యుండగా నీ కలాబూస్తని పైఁబడి చచ్చుటేమి గ్రహచారము!

కాస:—చాలు! చాలు! నీకే చెప్పుదును. భార్యయొక్క పాతివ్రత్యమును విద్యా
[illegible]

జం—(స్వగతం) ఇద మపి మే కౌతుక స్థానమ్. (ప్రకాశం) కుత స్తవ తస్యా మవిశ్వాసః ?

కా—(సక్రోధం) కిం తవ గృహిణ్యా మన్యగామిన్యా మపి భవతి విశ్వాసః ?

జం—కథ మియ మన్యగామి నీతి జానాసి ?

కా—బహూని చిహ్నాని సంతి. శృణు తావ దిద మేకమ్.

శ్లో. భార్యాం కల్పనమాం ప్రతార్య యువతీత్యాశంకమానే మయి
ప్రాప్తే జాతు గృహాంతరం నిశి మృషా విప్రోష్య సా జానతీ,
లీనా క్వాపి నియమ్య దీప మథ తా మన్విష్యతో మే కరే
లగ్నో దీర్ఘ కృశ స్సుఖసుప్తరసః కస్యాపి కామధ్వజః.

జం—(విహస్య) కిం త్వయా కరలగ్న స్స ఏవ సముత్పాటితః ?

కా—నహి నహి. సముత్పాటితుం మయా యావ దారబ్ధం తావదేవ నఖైర్విదృత్యైన మాం [illegible] పరివృత్య విముచ్య స పురుషః పలాయాంచక్రే.

జం—తర్హి యుక్త మస్యా మవిశ్వాస ఇతి. ఇతః పరం సఖే! కౌలాచార మేవ ప్రవిశ. యత స్త్వైవం వైదికాచారో హీయతే. తదాహు రాచార్యాః—

శ్లో. 'వైదికాచారపరిభ్రష్టః
కౌలాచారం సమాచరేత్,
కౌలాచారపరిభ్రష్టో
రౌరవం నరకం వ్రజేత్' ఇతి.

కా—(సకౌతుకం) సఖే! కిం త్వం తత్రోపవిష్టః ? యదేవం మంత్రయసే !

జం—న కేవల మహం. గురు రపి నౌ వక్రోపాసకః.

కా—కథం పాషండ ఏ వావయో ర్గురుః ?

శ్లో. వేదశ్రౌతనిధి స్స్మృతి వ్యవహిత ష్షడ్దర్శనీజ్ఞః,
కర్మాణి శ్రుతిచోదితాని కురుతే కాలేషు [illegible] శ్రమైః,
అన్యో నాస్తి భువీదృశో ద్విజ ఇతి వ్యాతన్వతా ప్రత్యయం
పాషండేనతు వక్రినానయమినా సర్వే వయం వంచితాః.
(ఇతి రోదితి)

జం—కుత స్తే రుదితం ? న న్విదానీం కౌలమతం ప్రవిశత్స్వతోఽపి తవ స ఏవ గురు ర్భవిష్య తీతి సంతోష్టవ్యం. తదేహి! నదీజల మాప్లుత్య గురవే నేహి!

జంబు:— (స్వగతము) బాగు! బాగు! కథాసందర్భ మానందకరముగ నున్నది. (ప్రకాశముగా) ఏమీ? నీభార్య యుత్తమస్త్రీ కాదా! ఆమెయందు నీ కవిశ్వాసమేల?

కాస:— (కోపముతో) నీభార్య మఱియొకనిచే విషయింపించుకొనుచున్నదని తెలిసిన నీవు దానిపై నెట్లుండును?

జంబు:— అట్లైన నీభార్య నెవండైన విషయించుట నీవుఁ దెలిసికదా?

కాస:— అబ్బో! ధర్మసత్రము. ఒకటియననేల? అనేక నిదర్శనము లున్నవి. ఇది యొకగాథ వినుము

మ॥ ననుఁ గన్గప్పి మదీయభార్య నొకఁ డన్యాయంబుగా దొంగుసం
చనుమానించి మృషాప్రయాణికుఁడనై యా రాత్రి కేవచ్చి యిం
టను జేరంగని దీపమార్పెనది; యే డం దాఁగెనో చూడఁ జే
తినిదాఁకెన్ గొన తేమగల్గి పృథులా దీర్ఘంబునౌ మొద్దటన్॥

జంబు:— బాగు! చేతికి దొరకగనే శిక్షము నూడబెట్టికి పారవైచితివా?

కాస:— లేదు. అంతవరకు జరుగలేదు. మెలివేసి త్రెంపబోవునంతలో వాఁడు నా బొమ్మపై నొక్కగుద్దుగుద్ది పారిపోయెను.

జంబు:— ఇదియా వృత్తాంతము? అట్లైన నీ భార్య నమ్మందగినదికాదు. వైదిక భ్రష్టుఁడ వైతివిగాన నిఁకనుండి నీవు కౌలాచారము ననుసరింపుము. పెద్దలు కూడ నిట్లుపదేశించుచున్నారు.

తే॥ గీ॥ వైదికాచార మందు వి భ్రష్టుఁడైన
వాఁడు కౌలమతమునఁ జేర్పంగఁ దగును
తన్మతంబున భ్రష్టుఁడై తనరువాఁడు
[illegible]వం బను నరకంబుఁ జేరఁదగును॥

కాస:— (సంతోషముతో) నాకుఁ జెప్పుచున్నావు నీవందుఁ జేరితివా?

జంబు:— నేనేకాదు, మనగురువగు వక్రనాసయతియును.

కాస:— ఓరి! దొంగముండకొడుకు వక్రనాసయతి పాషండుఁడా?

ఆ॥ వె॥ శ్రోత్రవేత్త, వేద శాస్త్రముల్ జదివించు,
స్మృతులెఱుంగు, కర్మ తతి నొనర్చు,
నిట్టి విప్రవర్యుఁ డిల నొండు లేఁడన్న
దొంగవాడు మమ్ము భంగపఱచె॥ (అని యేడ్చును.

జంబు:— అపాత్రుఁడా! కౌలమతమునఁ జేయుటకుఁ గూడ నతఁడే గురువగు చున్నందులకు సంతోషింపవలసియుండ, దుఃఖపడియెదవేల? లెమ్ము. నది జలముం దెచ్చి గురునకొసంగుము.

కా—తథా. (ఇతి నిష్క్రాన్తః)

జం—అహో మమాపి గురో రగ్నిహోత్రిహోమా దనంతరం శాస్త్రప్రపాఠావసరం ప్రతీక్ష్యే. (ఇతి పదాంతరే స్థిత్వా, పున్రతి మభినీయ) కస్యేదం రుదిత మాకర్ణ్యతే! (పురతోఽవలోక్య) సఏవాస్మద్గురో రభ్యంతరో దీర్ఘదంతః స్వవసన రథ్యాకోణే నిషద్య పర్యంక బంధనివేశితలూనశిఖా స్తబకో రోదితి భవతు; ఉపసర్పామి (తతః ప్రవిశతి యథానిర్దిష్టో దీర్ఘదంతః)

దీర్ఘదంతః—

శ్లో. తైలాభ్యంగ మలంభయం శుభతరై రంభోభి రస్నాపయం
సస్నేహం శుకతుండకోటికుటిలాంతా మైత్రీ ర్నఖై రాలిఖం,
ధూపై శ్చాప్య దధూపయం సురభిలైః కాలాగరూత్థై రహం
యామేకా భృశ మాయతా మమ శిఖాకృన్తతి హా న్తామ్యతి.

జం—(ఉపసృత్య) ఆర్య! కే నేదం కృతం?

దీర్ఘ—కిం వత్స జంబుకః? తర్హి శ్రూయతాం. వత్స! యజమానస్యాగ్నిహోత్రి భవనకోణే పోషితమనఘునతమసినితత్యశయ్యాం తద్వితీయపత్న్యాః సహ నిశీథే శయితవా నస్మి.

జం—తత స్తతః.

దీ—తతశ్చ

శ్లో. దృష్ట్వాతంగృహమాగితం మయి భియాశయ్యాంపిహాయాచిరా
దూగత్వా పురువిష్టవ త్స్వవసనే గత్వా కుసూలాంతికం,
వక్త్రే నాఖుధియా బిడాలహతకో జగ్రాహ మే మేహనం
మయ్యాక్రందతి తత్ప్రకర్తతి తదాజ్ఞాతోఽస్మి కోలాహలమ్.

జం—అయి మహాపాతకిన్! బిడాలహతక! త్వ మేవ మార్యస్య శిఖాచ్ఛేదాయ విధినా సృష్టోఽసి! తత స్తతః.

దీ—

శ్లో. తతశ్శిఖాం మే కుపిత శ్చకర్త
వేదీగతాం న స్వధితిం గృహీత్వా,
అస్తా మిదం సా మమ భాగ్యరేఖా
య దుజ్ఝితం మేహన మక్షిలూయ.

జం—న కేవలం తవ, కింతు పురసుందరీజనమదనమందిరాణామ్.

కాసు:— అట్లే (అని నిష్క్రమించును.)

జంబు:— నేనుగూడ గురుఁడు హోమాదికర్మల నిర్వర్తించి, శాస్త్రపాఠముఁ జెప్పుసమయము ప్రతీక్షించెద. (కొంత నడచి; వినుట నభినయించి) ఈ రోదనధ్వని యెవ్వరిదై యుండును? (ముందునకుఁ జూచి) ఓహో! గురుతుల్యుఁ డగు దీర్ఘదంతుఁ డీ వీధి యరుఁగుమూలఁ గూర్చుండి కోయఁ బడిన జుట్టును తొడపై బెట్టుకొని యేడ్చుచున్నాఁడు. ఏమిది? కనుఁ గొందుఁగాక! (సమీపించును.)

దీర్ఘదంతుఁడు:— (ప్రవేశించి)

శా॥ తైలాభ్యంగన మాచరించి, పరిశు◆ద్ధస్నానముం జేసియున్
లీలన్ ప్రేమముఁ గుల్కుచిక్కుముడిపో◆ల్కింగల్గు నాగోళ్లతో
కేలన్ దివ్యసుగంధధూపముల వి◆క్షేపంబుచే నార్చు నా
వ్రేలుం గొప్పుముడి కోసిపోయె నకటా! ◆ భేదిల్లు నాప్రాణముల్!

జంబు:— (సమీపించి) ఆర్యుఁడా! ఈ యాపత్తు నీ కెవరివలనఁ దటస్థమైనది?

దీర్ఘ:— నాయనా! జంబుకుఁడా! నీకేనా? వింటివా? యజమానియగు గడుకంతుని యగ్నిహోత్రగృహములో నొకమూల దీపపుఁగాంతినిగూడ కప్పివేయఁదగిన కారుచీఁకటిలో నతని రెండవభార్యతోఁ బరుండియుంటిని.

జంబు:— తరువాతి.

దీర్ఘ:— మేము రసకందాయపుఁ బట్టులోనుండఁగా నతఁడు నగరినుండి తిరిగివచ్చి రెండవభార్యనుగూర్చి యనుమానించి, మే మున్న చోటికే వచ్చెను.

మ॥ అతఁ డా యగ్నిగృహంబుఁ జేరఁ గని భీ◆తాత్ముండనై శయ్యపై
డి తదంకంబునగా దెక్కిందమొల మొం◆డిన్గొంతు కూర్చుండ నా
యతమై వ్రేలెడు నాదుచల్ల నెలుకా◆యర్ భ్రాంతితోఁ జావ్రపి
ల్లి తటాల్పట్టఁగ నేను మొఱ్ఱోయనఁ జె◆ల్లెన్నాదు గూఢత్వముల్॥

జంబు:— ఓసీ! దిక్కుమాలినపిల్లీ! నీవే యీమహాత్ముని సిగఁదెగుటకు ముఖ్యకారణముగా బ్రహ్మచే సృజింపఁబడితివి. తరువాతి.

దీర్ఘ:—

గీ॥ భగ్గుమని లేచి వేదిపై ◆ స్వధితిఁ దీసి
కోమలంబైన నా జుట్టు ◆ గోటిగ్గివైచె
నిది యిటుంచుము నా భార్య ◆ మిది వయస్య
కోయ కుంచెను నా చుల్ల◆ కాయ నతఁడు॥

జంబు:— అది నీ భాగ్యమనుట కంగీకరింపను. ఇంక పురసుందరీత్రికోణముల మహాద్భుతమని చెప్పవచ్చును.

దీ—కల్ప! యుక్త ముక్తం;

శ్లో. ప్రరోహతి శిఖా లూనా శ్మశ్రు నీవ దినేదినే,
న తు లూనం తనుమతాం క్వాపి శేఫః ప్రరోహతి.

(నైపథ్యే)
భో భో పతితారః !

శ్లో. శ్రోతవ్యా వ శ్శాస్త్రసిద్ధాంతపతాః
దుఃఖధ్వంసం గౌతమో మోక్ష మాహ,
అజ్ఞాన స్యాపాయ మేకే తదన్యే
స్వాత్మానందస్ఫూర్తి రిత్యామనంతి.

ఉం—అహో! [illegible] శాస్త్రాణి పాఠయతి. తత్ర గమిష్యా మస్తావత్.

దీ—అహ మ ప్యాగమిష్యామి [illegible] దుఃఖ మపోహితుం. ఇత్యుభౌ పరిక్రామతః.

ఉం—ఏష కిల—

శ్లో. ఫాలే వక్షసి దోర్యుగే చ ధవళం
భస్మ త్రిపుండ్రం వహన్
కర్ణే దర్భపవిత్ర మక్షవలయం
ధౌతాంబరాలంకృతః,
పర్యంకే వినికీర్ణపుస్తకగణః
పట్టాంశుకోద్భాసితః
శాస్త్రార్థం వదతాం పురః కథయతి
శ్రీవక్రనాసో గురుః,

(తతః ప్రవిశతి యథానిర్దిష్టో వక్రనాసయమీ.)

వక్రనాసయమీ—
భోభో పతితారః !

శ్లో. శ్రోతవ్యా వ శ్శాస్త్రసిద్ధాంతపతాః
దుఃఖధ్వంసం గౌతమో మోక్ష మాహః
అజ్ఞాన స్యాపాయ మేకే తదన్యే
స్వాత్మానందస్ఫూర్తి రిత్యామనంతి.

దీర్ఘు:— నిజము పలికితివి. న్యాయశాస్త్రమునకే భంగము వాటిల్లినచో, హాయిగా
దోయించుకొనుచున్న యూరిలోని యాదువాండ్రి భగములన్నియు ఘోటు
ఘోటుమని పూజాపునస్కారములు లేక బూజుపట్టి పోవా? అదిగాక.

తే॥ గీ॥ గొఱిగినను జుట్టు శాకిని ♦ తెఱఁగుఁ బెరుఁగు
చుండునే గాని మనుజుల ♦ చుల్లకాయ
నఱికివైచిన మఱల నె♦న్నాళ్లకైన
మొలచు టది యెక్కడైనను ♦ కలదె సఖుఁడ॥

(నేపథ్యమున)

విద్యార్థులారా!

చ॥ వినుఁడు సమస్తశాస్త్రముల ♦ విశ్రుతపక్షతదీయఖండనల్
సునిశితబుద్ధి గౌతముఁడు ♦ శోకవినష్టిని మోక్షమంచు వా
కొనియె నవిద్యవాయుటయ ♦ కొందఱు మోక్షమటంచు బల్కి రా
త్మను ఘనమోదమంగనుట ♦ మాత్రమయందురు కొందఱిద్ధర॥

జంబు:— (విని) ఆర్యుఁడా! వక్రనాసగురువు పాఠములం జెప్పుచున్నాఁడు.
నే నటుకుఁ బోయెదను.

దీర్ఘు:— ప్రియమిత్రునితోఁ జెప్పుకొని దుఃఖమార్చుకొనుటకు నేనుగూడ వత్తును.
(ఉభయులు నిష్క్రమింతురు.)

జంబు:— (ముందుఁజూచి) వీఁడు.

సీ॥ ఫాలవక్షస్థల♦బాహులఁ దెల్లని భస్మత్రిపుండ్రముల్ ♦ బాగ
దిద్ది। దక్షిణకర్ణాన ♦ దర్భసన్మిశ్రిత పవిత్రం
బలంకృతిగ భ♦ద్రముగఁ బెట్టి। బరువైన తన సితం♦బస్థలం
బున నొక్క తెల్లని ధోవతిఁ♦ దిర్చికట్టి। పురువిస్తృతము
లైన ♦ భుజశిరస్సులయందు చక్కని పట్టువ♦స్త్రమును దాల్చి।
గీ॥ పుస్తకపుఁగట్టలను దన ♦ ముందిడుకొని। చదువుచున్నట్టి తన
శిష్య♦సంతతులకు। నెల్లశాస్త్రార్థములను బో♦ధించునదుగో।
నీ సఖుండగు శ్రీ వక్ర♦నాసగురుఁడు॥

వక్ర:— (ప్రవేశించి) విద్యార్థులారా!

చ॥ వినుఁడు సమస్తశాస్త్రముల ♦ విశ్రుతపక్షతదీయ ఖండనల్
సునిశితబుద్ధి గౌతముఁడు ♦ శోకవినష్టిని మోక్షమంచు వా
కొనియె నవిద్యవాయుటయ ♦ కొందఱు మోక్షమటంచుఁ బల్కి రా
త్మను ఘనమోదమంగనుట ♦ మాత్రమయందురు కొందఱిద్ధర॥

(స్వగతం) మమ తు మతమేతత్—

శ్లో. లోలాక్ష్యాః స్మయమానాయాః
గృహీత్వా రుంధతః కరాంబుజాత్,
నీవీమోక్షా దృతే మోక్షో
నాన్యః కశ్చన విద్యతే.

అపి చ—

శ్లో. ఆఘ్రాతం మదిరాసుగంధి రుచిరం
గృహీత్వా ముఖాంభోరుహం
తస్యాః కించ ని పీయ మాంసు గమితా
తైస్తై ర్విహారక్రమైః,
స్నాత్వా ప్రాత రథ స్వయం ప్రయతవ
త్కృత్వాఽగ్నిహోత్రాదికం
శిష్యా న్పాఠయతా మయా జగదిదం
హంతేతి సంధీయతే.

వక్రి—కిం సర్వై రవధృత శ్శాస్త్ర సిద్ధాంతః ?
శిష్యాః—అవధృతశ్చ సోఽయం, మనుగృహీతా శ్చ వయం.
వక్రి—సర్వే శ్రుతార్థ పరిచింతనార్థం వివిక్తదేశ మాశ్రయంతు. కాసరస్తు నదీ జల మానీయ వ్యగ్రహృదయో ఝడితి నిష్క్రాంతః, న జానే తస్య హృదయవైయగ్ర్య కారణం. స దృష్ట శ్చే దిహ ప్రేషయితవ్యః.
శిష్యా—తథా. (ఇతి నిష్క్రాంతాః)
వక్రి—తత! హృదయ!

శ్లో. తా మా ప్రభాత ముపభుజ్య సరోరుహాక్షీ
మక్షీణసౌఖ్యజలధా వసి గాఢమగ్నం,
అస్మిన్ దినేఽపి న భవిష్యతి కిం తథైవం ?
రాత్రౌ కుతో వ్రజసి తాప మకాండ ఏవ ?

(విమృశ్య) హాహ్యాపి నర్మసఖో దీర్ఘదంతో జంబుకః ప్రియశిష్యో వా హ్యాగతః. కేన వా సల్లపిష్యన్ దినశేషం నేష్యామి?
జం—ఆర్య! దీర్ఘదంత! విలూనశిఖం మస్తకం త్వా మవశ్యం త్యాత్రిభవతో

(తనలో నా మతమిది)

తే॥ గీ॥ చీరవిప్పుటకై నేను ♦ చెంగులాగ
బెదరిచూచుచు నవ్వుచుఁ ♦ బెనఁగులాడు
చుండ, గృధ్రికరంబు నం♦దుండి కట్టు
చీరముడి పీడు టదె మోక్ష ♦ సిద్ధినాకు॥

మఱియు

సీ॥ మదిరాపరీమళ♦మహితగృధ్రిముఖాంభోజంబు సారెకు ♦
మూరుకొనుచు। పల్చని రైక లో♦పల బిగించిన
గుల్కు చిన్నిచన్గవ నెదఁ ♦ జేర్చికొనుచు। బహుళ
సాంద్రనీలశ♦ష్పసమావృతం బైన పూకును దని
వార ♦ నాకుకొనుచు। క్రిందమీదను బడి ♦ కిల్జు మం
చము జవ్వమని యూఁగగను దెంగు♦లాడుకొనుచు

గీ॥ తెల్లవారిచి యుదయస♦త్కృతులఁ దీర్చి। యగ్ని వేలిచి
శిష్యవి♦ద్యావబోధ। మాచరించెడి నాచేత ♦ నఖిలజగము
మోహపాశావబద్ధమై ♦ పొలిచె నహహా!॥

(ప్రకాశముగా) అందఱకు శాస్త్రసిద్ధాంతము తెలిసినదా?

శిష్యులు:— తమ కటాక్షమువలన తెలిసినది.

పరి:— అటులైన చదివిన పాఠములను చింతనజేయుటకై వివిక్తదేశములకుం బొండు. కాపరుఁడు నదీజలముం దెచ్చియిచ్చి వ్యగ్రహృదయుఁడై పోయి మరల నగపడలేదు. విహారుఁ గనఁబడినచో నిటకుఁ బంపుఁడు. అతని చిత్తవికారమునకుఁ గారణమరయఁ జాలకున్నాను.

శిష్యులు:— చిత్తము. (అని నిష్క్రమింతురు.)

పరి:— ఓ హృదయమా!

తే॥ గీ॥ ఉదయ మగుదాఁక రే యెల్ల ♦ ముదమెలర్పఁ
దృప్తికరముగ గృధ్రిని ♦ దెంగి దెంగి,
కానివేళల నిట్లు కం♦గారు పడెదు
మఱల దొరకదా యీరాత్రి ♦ మైథునంబు॥

(ఆలోచించి) నా నర్మసఖుఁడు దీర్ఘదంతుఁడు గాని, శిష్యుఁ డగు జంబుకుఁడు గాని యింకను రాలేదు. ఎవరితో మాటాడి పగలు గడుపుదును.

జంబు:— ఆర్యుఁడా! దీర్ఘదంతా! బోడిగుండునకు మునుఁగువైచి గురుని నమ
[illegible]

కాళిదాసప్రహసనమ్.

—ఠక్కు రాః! (ఇత్యాలింగతి.)

౧)—దీర్ఘదంత! పరిష్వజస్వ మాం.

— పరిష్వజతి.

౦—గురో! నమస్తే.

౯)—అభిమతేన యుజ్యస్వ.

౦—ఆర్య! గదుకంఠకృతేన శిఖాచ్ఛేదేన వ్యాకులమనా దీర్ఘదంతః.

౯)—కిమనేన వ్యాకులోఽసి,

శ్లో. అజ్ఞాత్వా వనితోపమంత్రణ మని
జ్ఞా యాంధకారే గతిం
భీమం యామిక మప్రతార్య మహతీ
ర్భిత్తీ రనుల్లంఘ్య చ,
అప్రాప్యాపి శిఖానికృంతన మనా
రు హ్యాధికం సాహసం
కః ప్రాప్నోతి పరస్త్రియా నిధువనం?
మార్గో విటానా మయమ్.

౦—సత్య మేవేదం. మయా తు మూఢేన వృథా రుదితం.

౦—ప్రియసఖ స్త్వ మిదానీ మార్యస్య.

౯)—(దీర్ఘదంత స్యావకుంఠన మపాస్య శిరః కరేణ పరిమృశతి) అహో దీర్ఘదంత!

శ్లో. అధికపృథులనాసాక్రైతవా దగ్రభాగే
సతత మపి మహాంతం చర్మదండం దధానః,
వితతపృథులరోమచ్ఛేదజశ్లక్ష్ణభావో
వృషణ ఇవ మదీయో వర్తతే మస్తకస్తే.

—అస్తు కో దోషః? భాగ్య మేవ పరిణతం మదీయమస్తకస్య భవదీయవృషణేన సామ్యగిరా, యత ఏవః—

శ్లో. ఘుసృణసలిలస్నానోపకాంతకుంకుమసౌరభ
వ్యతికరవతి స్వరాంభోజచ్ఛదోదరసోదరే,
శమనుభవితుం స్వస్యాన్విష్యాః ప్రవేష్టుమివాన్తరం
మదనసదనప్రాంతే గృధ్రాః రతేషు విచేష్టతే.

దీర్ఘ:— (అట్లు చేయును.)

వక్రి:— ఓహో! దీర్ఘదంతుఁడా? నన్నుఁ గౌఁగిలించుకొనరాదా.

దీర్ఘ:— (ఆలింగనము చేయును.)

జంబు:— గురువర్యా! నమస్కారము.

వక్ర:— అభీష్ట సిద్ధిరస్తు.

జంబు:— దీర్ఘదంతుని చూచితిరా? గడుకంతుఁడు తన జుట్టును కోసినందులకు మిగుల పరితాప పడుచున్నాఁడు.

వక్రి:— మిత్రమా! ఇంతమాత్రమునకే విచారపడుచుంటివా?

సీ॥ తెలియఁగావలయుఁ గాంతలఁబిల్చు చందంబు తేలు పామువలె ♦ దిరుగవలయు। బంధింపవలె గస్తివాని కన్నుంగన నత్తైన గోడల ♦ నెక్కవలయు। నాశ్రయింపఁగవలె ♦ నధిక సాహసికతఁ గోయించుకొనవలెఁ ♦ గొమ్ముమీసియును। జీర్ణింపఁ గావలె ♦ సెగసవాయిలతోడఁ దినిదెబ్బలెన్నైన

గీ॥ నేర్పు లెన్నింటినో యిట్లు ♦ నేర్వకుండ। సౌఖ్యతమముగఁ బరసతి ♦ సంగమంబు। దొరకుమన్నంత దొరకునా ♦ వారునకైనఁ। దెలుఁగుకో యిది విటులకు ♦ దీర్ఘదంత॥

దీర్ఘ:— నీవన్నది నిజమే. బాలవిధవను ప్రజాపతిని ప్రయోగించినతోడనే గర్భమై నటుల దాఁచలేక నే చెడ్డ్చుచున్నాఁడను. అంతకన్న వేఱేమియు లేదు.

జంబు:— నిజముగా నీ విప్పుడాద్యునకుఁ బ్రియమిత్రుఁడ వైతివి.

వక్రి:— (ముసుఁగుఁదీసి చేతితోఁ దలఁ దడవుచు) ఓయీ! దీర్ఘదంతా!

తే॥ గీ॥ కచములను గోసివైచిన ♦ గరుసుశిరసు
ముందు నాశిక యను మిన ♦ మొక్కదాల్చి
చెలువ్రుఁడా! పెను దగూటు భా ♦ సిల్లుచుండెఁ
గమన్నైనసతి నా వక్షప్రాయ చాయ॥

దీర్ఘ:— అగుగాక! నీవ్రణములు నా శిరస్సును బోలియుండుటకన్న నదృష్టమేమున్నది? దబ్బనాకుకుర్తివలె వేరులేడు నీ వ్రణము పవిత్రవస్తువు కదా! తగులుకొని గాయములఁ గ్రుమ్మినట్లు ఉప్పుమ్మటలో నీవు గమనించితివో! లేదో! కాని యిది.

చ॥ జలకము లాడుచో సలిల ♦ సంకలితాగరుకొంకుమాహరీ
మళయుత హేమకద్దదళ ♦ సంజులమై పొలుపారు పూకు ప్ర
క్కల నిటు నట్లు దొర్లుచును ♦ కామ రణంబున దాని పూకులో
పలకేటులైనఁదూ తెడు న ♦ పాయము నియ్యది చూచుమిత్రమా

వక్రి—(సహర్షం) దీర్ఘదంత! క్వ పున రస్యతి సులభం తవ చాటుపాటవం!
తథాపి గృధ్రిప్రసంగేన స్మారితం శృణు పూర్వేద్యు ర్నిశావృత్తాంతం!
దీ—సఖే! వక్రినాసయమిన్! అవహితో౽స్మి.
వక్రి—
శ్లో. యావ ద్వామదృశం మదంసయుగళిస్వస్తోదరంభాయుగాం
ఘటాన్వయా ముఖవేశ్య కామసదనం తస్యా లిహే జిహ్వయా,
తావ న్మహ్య మదా దిశ క్రియుదిశో ధూర్తాధిపత్యం సఖే!
తస్మాత్తాంబుమహాభిషేకవిధినా దేవః ప్రసూనాయుధః.
దీ—సత్యం ధూర్తాధిపత్యే భవా నభిషిక్తః.
జం—అయ మేవ జాతా త్యస్మద్గురు స్తృతీయపురుషా స్య పాగస్యమ్.
వక్రి—(సావలేపం) శృణు దీర్ఘదంత! శిఖాచ్ఛేద ఇతి కృత సోదనకళత్రిం యామి కిల గూఢం రాజపరిగృహీతా మపి గృధ్రిం.
దీ—అ స్త్వేతత్; ప్రకాశే కతి మహాత్మ్యం మేవ క్తి మితి సీక్షేము.
జం—దీర్ఘదంత! కుత స్త్వం బిభేషి? శ్రోతవ్య మార్యవచనమ్.
వక్రి—త దిదానీమ్,
శ్లో. పశ్చాత్కంబళరజ్జుభి ర్మమ భుజావాబధ్య లూనాత్వా శిఖాం
ఇంగాలేన ముఖం విలిప్య తిలకం స్త్రైప్రిక్రాత్వా౽సితాః,
పార్శ్వోద్ధూతపలాశచామరకరీ మైరాతకః తాన్వితం
మాంరథ్యాసు నృపః ప్రదర్శయాతి నేతా స్వయ న్మే తదానిర్వృతిః.
(ప్రవిశ్య కాసరః.)
కా—భవ త్వేవమ్!
(జంబుకదీర్ఘదంతౌ విహస్య) కాసర! కి ముచ్యతే?
వక్రి—మూర్ఖ! కి మాత?
కా—న కించి దస్యత్. స్వేనైవ కంచి త్సంతర్పితం.
వక్రి—కాసర! కిం త త్కథయ?
కా—
శ్లో. 'భవ త్వేవం పచస్వభుఖ్యః పాస్య డ ఇతి దేశికే'
శృచ్ఛేయం రహసి ప్రాప్తేగురుమేవ బిభేమికం?
ఇతి.
వక్రి—(స్వగతమ్.) త దేత త్కాసరస్య హృదయస్థ యస్య కారణం (ప్రకాశం) జంబుక! ప్రకటితా మే పాండతా కిం కాసరాయ వత్సాయ!

వక్రి:—(నవ్వి) నీ వాక్యచాతుర్య మిట్టి విషయములం గాక మఱెక్కడ. కాని గృధ్రసంగమప్రశంసచే నతరాత్రి వృత్తాంతము జ్ఞప్తికివచ్చినది. వినుము.

దీర్ఘ:—వింసిద్ధుండ నైతిని. చెప్పుము.

వక్రి:—ప్రియురాలి తొడలను నా భుజముపైఁ బెట్టుకొని మంచముపైఁ గూరుచుండి భగము గని దనివిదీర నాకుచుండఁగా మన్మథుఁడు సంతసించి ధూర్తాధిపత్యమున నన్నుఁ బట్టాభిషిక్తుని జేసెనన, నాసకియ ముత్రోదకము జల్లున నా శిరముపై కురియించినది.

దీర్ఘ:—నిజముగా ధూర్తరాజ్యాధిపత్యమును వహించితివి.

జంబు:—గురువుకన్న కామపురుషార్థ పారదర్శి మఱియొకఁడు లేఁడని చెప్పవచ్చును.

వక్రి:—(గర్వముతో) దీర్ఘదంతా! యిట్టి గొప్పగించుకొన్నందులకే నీ వేడ్చుచున్నాఁడవు గాని, రాజుగారి లంజకే నేను రహస్యముగా తోఁకఁబెట్టుచున్నాఁడను. చూచితివా!

దీర్ఘ:—హాయిగా! నీ యిష్టమువచ్చినట్లు విహరించుచున్నానని పొంగుచుంటివి కాని, యీ సంగతి రాజునకుఁ దెలిసినచో ముప్పు వాటిల్లునేమో యని భయపడుచున్నాఁడను.

జంబు:—దీర్ఘదంతా! ఎందులకు? నీవు భయపడు టెందులకు గురువుగారి మాట వినలేదా!

వక్రి:—అట్లు రాజునకు తెలిసినచో. నాకు.

తే॥ గీ॥ శిరసు గొరిగించి సున్నపుబొట్లు వెట్టి,
బొగ్గుమసి పూసి సున్నపు బొట్లు వెట్టి,
యూరేఁగించి, వీధులఁ ద్రిప్పించి నేల, పేని
గాడిదెనెక్కించి దేశము వెడలఁ గొట్టు శిక్ష॥

కాసరుడు:- ఆలకించి అట్లు కావలయును అట్టి కావలయును.

(జంబుక, దీర్ఘదంతులు నవ్వుచు కాసరా! యేమనుచున్నాఁడవు?

వక్రి:—ముందుగా! యేమనుచుంటివి?

కాస:—మరేమియు లేదు. నా మనస్సులో నాలోచించుకొనుచు పలికితిని.

వక్రి:—కాసరా! ఏమని?

కాస:—నా మిత్రుఁడు జంబుకుఁడు మన గురువు పాపండుఁడని చెప్పెను. ఆమాట రహస్యముగా గురువునే యడిగెదను. నా కేమిభయము! అట్లనుకొనుచున్న మీ యపాదన "శిరసు గొరిగించి" పద్యము ప్రకారము సేయవచ్చునని యంగీకరించితిని.

వక్రి:—(స్వగతము ఇదిగో యీ కాసరుని హృదయము వికారమునకుఁ గారణము. (ప్రకాశముగా) వత్స! జంబుకా! నేను పాషండుఁడనని కాసరుని తోఁ జెప్పితివా?

జం—నహి నహి.

శ్లో. త్వయి వైదిక మూర్ధన్యే
కో వా పాషండతాం వదేత్ ?
న హి సంభావ్యతే జాతు
శీతతా జాతవేదసి.

కా—(ఉత్థాయ సక్రోధం) రేరే గురుద్రోహిన్ ! జంబుక ! వైధవేయ ! మాం ప్రతి పాషండ ఏవ నా గురు రిత్యుక్త్వా సంప్రతి విపరీతపం కథయసి. తదహ మత్రకుమారస్యేవ కగో హానుమా న్నిష్పీడయామి తే వృషణమ్.
(ఇత్యంతరీయ మాక్షిపతి)

దీ—కాసర ! మారుష్య.

జం—(విహస్య.)

శ్లో. భ్రాతా గాధి స్త్వవ నగో ధనవాఛా గృహీతం
నిష్పీడనాయ మదనధ్వజ ముద్ధృతాగ్రం,
న్యాసం చ యేయమ మహా మనస్యధునాఖండకోశం
ముష్టిం నిపాత్య తవ వక్షసి వజ్రకల్పమ్.

కా—(సఖీయలజ్జ ముపసృత్య, స్వగతం) కథ మావిష్కృతా ఽనేన భార్యాచారిణీతి ? తదయం మయా న కోపయితవ్యః యదాహః—' మర్మజ్ఞం నప్రకోపయే ' దితి. (ప్రకాశం) సఖే ! జంబుక ! క్షమస్వ మే దురుక్తం. మా ప్రకాశయ పున రస్మల్లలాట ప్రణనిమిత్త చరితం.

శీ—(స్వగతం) కిం తద్భవితు మర్హతి ? అస్తు ప్రతారయామి కాసరం. (ప్రకాశం) కాసర ! తదహం జనామి.

కా—(సలజ్జం జంబుక ముఖ మవేక్ష్య) కథ మస్మై కథితం దివాస్వాపానురాగనిమిత్తం కరధి-చరణఘాత ములాబూస్తనాన్యాః !
(సర్వే ఽపహసంతి, కాసరస్తు సలజ్జ స్తిష్ఠతి)

దశ్రి—(క్రోధ మారోప్య) జంబుక ! క్షోత్రియపుత్రి శ్శుభాచార శ్చై త్యేతావంతం కాలం శిష్యత్వేన కాసరో మయా గృహీతః. సంప్రతి సభార్యస్యాస్య వృత్తాంతశ్రవణేన పాషండమతి ప్రవేశాద్గ్రా మిమం పరిత్యజేయం.

కా—గురు రేవ మామ ! (ఇతి రోదితు మారభతే.)

జం—(ఉత్థాయ) సఖే ! రోదనేనాలం. మృష్యతా మపరాధద్వయ మితి గురుం ప్రణమ.

జంబు:—లేదు. లేదు.

తే॥ గీ॥ ధరణి వైదికలోకమూ ♦ ర్ధన్యు నిన్ను
నెవఁడు పాషండుఁడవని వ ♦ చింపఁగలఁడు
భయదజాజ్వల్యమానాగ్ని ♦ చయమునందు
శైత్యభావంబు నూహించు ♦ జడుఁడు కలఁడె?॥

కాస:— (కోపముతో) ఓరీ! గురుద్రోహీ! లంజకొడకా! ఇంతకుముందే మన గురువు పాషండుఁడని చెప్పి యిపుడు తప్పుకొనుచున్నావా? చూడు. ఆంజనేయుఁడక్షయకుమారుని మెడ నులిమినట్లు నీ వృషణములం బిసికి వైచెదను. (గుడ్డనూడఁ దీయును.)

దీర్ఘ:— కాసరా! కోపింపకుము.

జంబు:— వట్టకాయ వదలెదవా? చచ్చెదవా? వెనుక చెప్పెదో-

ఉ॥ ఇంపుగ నీదు భార్యను ర ♦ మించెడు జారుని మేఢ్రదంతమున్
దెంపఁగఁజూచు నిన్నతఁడు ♦ దిమ్మని జొమ్మన గ్రుడ్డిపోవు నా
పెంపున నాదు బీజముల ♦ పీడక గట్టిగనొక్కుదేని నీ
జంపెద వట్టకాయ విడు ♦ మా! యమలోకము నీకు దగ్గరౌన్!

కాస:— (భయలజ్జతో తొలఁగి తనలో) వీఁడు నా భార్య అంటుఁబోతని యందఱితోఁ జెప్పలేదుగదా! వీనికి కోపము గల్గింపరాదు. తన గుట్టెఱింగిన వానితోఁ గలహింపరాదను పెద్దలమాట వ్యర్థముకాదు, (ప్రకాశముగా) మిత్రమా! క్షమింపుము. ఎఱుఁగక చేసితిని. మొగముపై గాయము మాట మాత్రము వెల్లడింపకుము.

దీర్ఘ:— (స్వగతము) ఈవృత్తాంత మేమై యుండునో! అయినను దీని నూఁది చూచెదను. (ప్రకాశముగా) కాసరా! అదంతయు నే నెఱుంగుదును లెమ్ము.

కాస:— జంబుకా! నన్ను గాడిదతన్నిన యా యుదంతమంతయు యలాబూస్తని నీతనితోఁ జెప్పినదా యేమి?

(అందఱు నవ్వుదురు. కాసరుఁడు సిగ్గునఁ దల వంచుకొనును.)

వక్ర:— (క్రోధమునుదెచ్చుకొని) జంబుకా! దౌర్భాగ్యుఁడనియు క్రోత్రియుఁడనియుఁ గాసరుని శిష్యునిగాఁ జేర్చుకొంటిని. ఇప్పుఁ డీతనియొక్కయు నీతని భార్యయొక్కయు చరిత్ర తెలిసినది. పాషండమతమునఁ జేరఁదగిన యీతని నికఁ విసర్జించెదను.

కాస:— (ఏడ్చును.)

జంబు:— ఏడువకుము. ఈ రెండపరాధములను క్షమింపుమని గురువునకు మ్రొక్కుము.

కా—ఇతః పరం త్వద్వచనం నాతిలంఘే. శపామి చ మమ పరమప్రేమాస్పదాభ్యా మలాబూస్తనీ స్తనాభ్యామత్యాయతాభ్యాం. గుర్వర్థం యథా పరిగ్రహిష్యతి తథా యతస్వ (ఇత్యుక్త్వా గురుం ప్రణమతి.)

వక్రి—వత్స! ఉత్తిష్ఠోత్తిష్ఠ! ఇతఃపరం పాషండో భవ! న మగ్నయేఽహం. ఏవం చే న్నిర్భయం యథ స్యా దలాబూస్తనీ త్వయా.

జం—ప్రవేశ్య త్వయం పాషండకాం.

కా—(సహర్ష ముత్థాయ గురోః పార్శ్వే తిష్ఠతి.)

వక్రి—జంబుక! కః పున రస్య భాగ్యం యోగ్యవాన్?

జం—కో వా న జానే.

వక్రి—యాకిల—

శ్లో. భిత్త్వైలావృత హేమ నందనతరుం
దేవేన కౌతూహలాత్
ఉత్కీర్ణేన మనోభవేన రిగుణే
యూనాం గృహీతుం మనః,

దీ—సఖే! నాహమ ప్యస్యా యథార్థం జానామి. కిం వ్యాహసేఽదా నీకథే—

శ్లో. ఆరోప్యాంక మిమాం మనోజకలభా
నాలింగ్య గోమాంగితా
వాజిప్రస్వేదనానివింద మలప
బింబాధరాస్వాదనమ్

కా—(సక్రోధం) కిం త్వమేవ మే భార్యాచోరః? తతః శిఖాం తే త్రోటు మిచ్ఛామి (ఇతి కరాభ్యాం మస్తకం గృహీత్వా ససిస్మితం) కేనాస్య నవ మేవ కృత్తా శిఖా?

దీ—కాసర! కృతం విచారేణ; అపరాధా నధ వీక్షతి.

జం—(సభ్రూభంగం) కాసర! మా స్మృతః ప్రభృతి తవ స్వపరదారవివేకః.

వక్రి—సఖే! దీర్ఘదంత! రక్షితవానసి కాసరం దుస్సహా వైదికాచార మహాంధకారకూపపతనాత్ ఉపభుంక్ష్వ నిస్సపత్నం మస్య గృహిణీం. భవిష్యం త్యస్యాపి శతం యౌవతయో గృహిణ్యః.

కాసు:— ఇది మొదలు నీ యాజ్ఞను నీ పాదసాక్షిగ నాకు వలయు శిష్యాస్పదమై శ్రీలాడుచుండు నలాబూస్తని స్తనములు సాక్షిగ మీఱను. గురువు నన్ననుగ్రహించునటులఁ జేయుము. (గురునకు నమస్కరించును.)

వృద్ధ:— వత్సా! లెమ్ము.

తే॥ గీ॥ ఇంక నాదయఁ గోరితి ♦ వేసి పరమ
పూజ్యపాషండమతమును ♦ బూను మింక
నిర్భయత నా యలాబూస్త♦ నీ భగంబు
నిచ్చవచ్చినగతి విహ♦రింప వచ్చు॥

జంబు:— గురువర్యా! పాషండమతము నంగీకరించును. ఈతని గటాక్షింపుము.

కాసు:— (సంతోషముతో లేచి గురునిప్రక్క నిలువఁబడును.)

వక్రి:— జంబుకా! వీనిభార్యను దెంగినవాఁ డెవఁడు?

జంబు:— ఎవ్వఁడో నే నెఱుఁగను.

వక్రి:— కాని యది మిక్కిలి చక్కనిచిన్నది.

తే॥ గీ॥ అతనుఁ డేలకీలిక ♦ లమరుకొనిన
పసిడిచందనపుందీవె ♦ పలవఁ దుంచి
పడుచువారల హృదయము ♦ ల్బాలిమిఁ బట్టు
కోరి నిర్మింపఁ బోలు నీ ♦ కోమలాంగి॥

దీర్ఘ:— నేనుగూడ మామూలుగా దాని విషయించు విటు నెఱుంగను. కాని నే నొకనాఁటి నడురేయి.

తే॥ గీ॥ వలిదచనుదోయి పులకపు♦ష్పములఁ బూయఁ
గౌఁగిటంగుప్పి కలికి నం♦కమునఁ జేర్చి
మోముదామరపూవును ♦ మూరుకొనుచు
నధరపానంబుఁ జేసితి ♦ నాసతీర॥

కాసు:— (కోపముతో) నా భార్యను రంకునుగఁడవు నీవేనా? మాడు నీ జుట్టును గోసెదను. (తలఁదడివి) ఇదేమి! ధూర్తగా బోడిగుండు చేయించితివే!

దీర్ఘ:— కాసరా! విచారింపకుము. అపరాధము చేసినవాఁడు క్రింద నేయున్నాఁడు లెమ్ము.

జంబు:— (బోడముడితో) కాసరా! ఇదిమొదలు నీకు స్వరపరదార వివేక మక్కఱలేదు.

వక్రి:— సఖుఁడా! దీర్ఘదంతా! దిక్కుమాలిన వైదికాచారబంధమునుండి వీని నుద్ధరించితివి. నీచిత్తమువచ్చినట్లు నిర్భయముగ నీతని భార్యను కొట్టుకొనుము. కాసరునకుఁ గూడ నీకు వేలకొలఁది లంజలు దొరకుదురు.

కా—(స్వగతం) ఏష శిష్ట మహాల మలాభూ త్సరీ. (ప్రకాశం) సంత ఇమ మాచారం వానుమన్యంతే.

జం—గురుం వినా కే భ్రష్ట రక్ష్య సంతః?

కా—(సహర్షం) సఖే! చక్రివాసయమి! త్వద్వచనస్య పారితోషికతయా ప్రదాసకలో ఖల త్వయం మమ సమాకుంచిత పంచాగుళీకేశః (ఇతి శిరసి పాతయతి.)

జం—(విహస్య) దీర్ఘదంత! సమా కుంచితపంచాంగుళీపాతధ్వని రేవ మే గురో శ్శిరసి కాసరపాతుండమత ప్రివేశకల్యాణ వాద్యఘోష ఇవ.

చక్రి—(సానందం) సఖే! భవత్కృతో ఽయం పంచాగుళీ ప్రయోగః.

శ్లో. శిష్యో వ శరీరత మధ్యే
భావచ్యుతి మానసే జిత స్స్వమితి,
గృహాత్సిద్ధ కృతం హి మూర్ధ్ని
స్మరయతి పంచాంగుళీ కేశం.

కా—జంబుక! సత్యవచనో ఽసి.

చక్రి—వత్స! కాసర! కిం మాం పాషండం మన్యసే?

కా—(సవినయం) కీదృశ స్తత్రి భవాన్?

చక్రి—వత్స! శుద్ధాచారో ఽస్మి. స్వమతరీత్యా ప్రవిశమత ప్రివిష్టా సుపాషండా ఇతి విదాంకుర్వంతు. తావతా కానోహాని? పశ్య!

శ్లో. సర్వా గమ్యా యోషితో హృద్య మాంసం
శక్యం భోక్తుం నామ యావ ద్యథేష్టమ్,
శక్తిః పూజ్యా శాంభవీ జీవితా న్న
స్సౌఖ్యం భూమా స్వర్గలోకా త్తు భూరి.

కా—కుత స్తత్ర వైదికమతానుష్ఠానం?

చక్రి—జనావర్జనాయ. తదేత దంధపరంపరయా జగ దద్వైదికాచారద్వేషి.

కా—అనుగృహీతో ఽస్మి.

చక్రి—వత్స! అద్యైవ మత్రివారే గృహీత్వా సహ దీక్షాం ప్రివిశ,

కా—కస్యోపదేశేన?

చక్రి—మత్కల్పస్య దీర్ఘదంతస్య.

కా—కుత ఏవం?

కాసు:—(స్వగతము) నా ప్రాణమున కలాబూస్తని యుక్కితే చాలును. (ప్రకాశముగా) సత్పురుషు లీయాచారమును వార్షింతురా!

జంబు:—గురునకంటె సత్పురుషుఁ డైన లంజకొడు కెవ్వఁడు?

దీర్ఘ:—(సంతోషముతో) వక్రనాసా! నీ వచనచాతుర్యమునకు బహుమతిగా నీ మొట్టికాయను గ్రహింపుము (మొట్టును)

జంబు:—(నవ్వి) దీర్ఘదంతా! నీ మొట్టికాయధ్వని కాసురుని పాషండమత ప్రవేశమహోత్సవమునకు మంగళధ్వని యైనది.

వక్ర:—(ఆనందముతో) నీ మొట్టికాయ.

తే॥ గీ॥ నాతి యుపరతి సలుపుచో ♦ నాకుఁ గామ
జలము వేగమె జిల జిల ♦ జారిపోవ
నోడిపోతివి ఛీ! యని ♦ హుంకరించి
తరుణి మొత్తిన దిప్పుడు ♦ తలఁపుఁ దెచ్చె!

కాసు:— జంబుకా! నీవు నిజము చెప్పితివి.

వక్ర:— నేను పాషండుఁడ నని తలఁచు చున్నాఁడవా?

కాసు:— (వినయముతో) తమ రట్టివారో తెలియ కున్నది.

వక్ర:— నేను పరిశుద్ధాచారము గలవాఁడను. తమ మతప్రకారము శుద్ధవిధవలు నన్ను పాషండుఁ డనుకొందురు గాక. అంతమాత్రమున నేమియు హానిలేదు.

సీ॥ వరుసవావియు లేక ♦ వాంఛ గల్గిన యెల్లకామినీమణుల దెం♦
గంగవచ్చు। కడుపు పట్టిన యంత ♦ కల్లు మాంసంబును
మెక్కి తందనములఁ ♦ ద్రొక్కవచ్చు। స్నానసంధ్యాజప♦శ్ర
మము లెల్లను శప్పతుల్యంబుగా దిగఁ♦దుడువవచ్చు। జగ
దేకమాతనా♦శాంభవీదేవిని నారాధనము జేసి♦యలరవచ్చు

గీ॥ కోరుకొన్నట్టి సకలమ♦నోరథముల। ననుభవింపంగ వచ్చు
నీ ♦ యతులమతము। నందుఁ జేరిన స్వఃపురా♦నంద మెల్ల।
భూతలము నందె మన మింకఁ ♦ బొందవచ్చు!

కాసు:— అటులైన నీకీ వైదికమతానుష్ఠానము లెందుకు?

వక్ర:— అంధపరంపరగా కౌలమతములో ద్వేషించు జనులను మోసపుచ్చుటకు.

కాసు:— మహాప్రసాదము. ధన్యుఁడ నైతిని.

వక్ర:— నేఁడు శుక్రవారము గనుక భార్యతోఁగూడ దీక్షయందుఁ బ్రవేశింపుము

కాసు:— ఎవరి యుపదేశమున?

వక్ర:— నాతో సమానుఁ డగు దీర్ఘదంతుని యుపదేశమున

కాళి—శృణు తావత్! అస్తి స్వాచార కర్మ శిష్యేణ గురవే గృహిణీ దేయా. న కేవలం సా, భగినీతనయా పరిభృతయశ్చ. త దనేన జారేణ ప్రథమం గృహీతా తవ గృహిణీ.

కా—ఆర్య! దీర్ఘదంత! తర్హి గచ్ఛావః.
దీ—కాళిదాస! గమిష్యామి. ప్రీతిం మయి స్థాపయతు భవాన్, (ఇతి ద్వావపి నిష్క్రాంతౌ.)

కాళి—వత్స! జంబుక! సంప్రతి వసంతోత్సవ శ్చలతి దేవస్య కారుణ్య నాథస్య లక్ష్మీపతేః. తద్దర్శనాయ సమేష్యతి సృష్టిః. తత్ర గచ్ఛావః.

జం—తర్హి మే కర మవలంబ్య పాదుకాద్వయ మిద మధిరుహ్యతాం.

కాళి—(తథా కృత్వా కథం పశ్చిమద్వారపథ మనప్లో భగవాన్ హరిః! యస్య ప్రాంగణే కపిష్ఠయంత్రితాత్కారః ఇత్యుక్త్వా పరిక్రామతః.)

జం—అత్రైవ హరినామానః స్తోత్రగాయకా భాగవతపరిషత్ సహ స్థూలకాయా నామ మధ్యర్ధ్వమస్కారితి భగవంతం స్తుతిభిరంతికం. కించ—

శ్లో. విమలవసనావకుంఠిత
ముండితశిరసః ప్రియానుపులకాంగ్యః
హరినామ బాలవిధవాః
భాగవతాన్ గాయతోఽనుగాయంతి.

కాళి—పశ్య! జంబుక!

శ్లో. సంబాధం విధవానాం
ప్రవిష్టవా నేష తరుణభాగవతః,
భుజకూర్పరభాగాభ్యాం
ప్రమృశతి పార్శ్వస్థితాః స్తనౌ వధ్వాః.

కథ మత్రైవ త్వద్గుర్వప్పదః కాంసరస్య శ్రీమద్గాయి కలాబూస్తని!

జం—సమభిధావతీయా దేవదర్శనాయ.

వక్రి:— అట్లడుగరాదా! మా యాచారక్రమము నందు ముందుగా శిష్యుఁడు తన భార్యను గురువునకు సమర్పించుకొనవలయును. ఒక్కటే కాదు. గురు వనుష్ఠించు సమర్థతఁ గలిగి యౌవనముగలవాఁడై కోరిన యెడల నక్క చెల్లెండ్రను కుమార్తెలను గూడ నొప్పగింపవలెను. కనుక ముందుగా నీ భార్యను విమయించి యున్న ప్రాఁతమిందఁడే కనుక నీతని యుపదేశము గ్రహింపుము.

కాసు:— ఆర్యుఁడా! దీర్ఘదంతా! అటులైన మనము పోవుదము రమ్ము.

దీర్ఘ:— వక్రిదాసా! వెళ్లుచున్నాను. నాయందు దయ యుంచఁగోరెదను.

(ఇద్దఱు నిష్క్రమింతురు.)

వక్రి:— వత్సా! జంబుక! కారుణ్యసాగరుని వసంతోత్సవము జరుగుచున్నది. కావున గృధ్రి తప్పక రాఁ గలదు. దానిని చూచుటకై మనముకూడ పోవుదము రమ్ము.

జంబు:— సరే! నా చేయిఁ బట్టుకొని పావుకోళ్లను దొడుగుకొనుఁడు.

వక్రి:— (ఆప్రకారముగాఁ దొడుగుకొని) అగ్నియంత్రశాత్కారము వినఁబడుచున్నది. భగవానుఁ డప్పుడే పశ్చిమద్వారమున వేంచేసెను.

(ఇద్దఱు నడచుచున్నారు.)

జంబు:— ఇదిగో! యిచ్చట హరికీర్తనలఁ బాడు భాగవతులలో నూలకాయుఁడను సన్యాసి కైటభమర్దనునికి నమస్కరించుచున్నాఁడు. మఱియు సృష్టివిచిత్రమేమోకాని, సన్యాసులకిట్టి పిడిరాళ్లవంటి బాలవిధవలె తటస్థపడుదురు. గురువర్యా.

తే॥ గీ॥ తలను నున్నఁగ గొఱిగించి ♦ చలువనైన
ముసుఁగు వైచిన విధవలు ♦ పులక లొప్ప
భజనఁ జేయుచున్న యా ♦ భాగవతులఁ
గలసి పాడుచునున్నారు ♦ గాంచినావె?॥

వక్ర:— జంబుకా! చూడుము.

తే॥ గీ॥ బాలవిధవలతో నల్ల ♦ భాగవతుఁడు
చేరి కుచములఁ దనదు మో ♦ చేతితోడ
నెఱుఁగ నట్టుగ నొక్కుచు ♦ నెట్లు పొంగి
కనుచుఁ బోవుచు నున్నాఁడొ ♦ వానిఁ జూడు!

ఓహో! నీ మిత్రుఁడు కాసరుని ప్రేమభూమి యగు నలాబూస్తని యిచ్చటనే యున్నదే!

జంబు:— దేవదర్శనమునకైఁ బరుగెత్తుచున్నది. అబ్బా! దీని చన్నులు కాయ బస్తాలవలె నెట్లు మోసికొని పోవుచున్నదో! (నవ్వుచు)

శ్లో. అస్యా స్తనౌ పీనౌ లంబౌ
గతి ర్నిరుద్ధ ఇతి జానునీ తుదతః,
తే అపి తాడయత స్తౌ
వన్మథరరోధో న యుక్త ఇతి.

వక్రి—

శ్లో. ఉత్సంగ మారుహ్య నిశా స్వముష్యాః
వక్షోరుహాభ్యా మధికాయతాభ్యాం,
ఆచ్ఛాద్య గాత్రం నిజ ముత్సహేత
శీతం విజేతుం న తు తే సమర్థః.

జం—(విహస్య) స్థూలతాయోా నామ యతి రలాబూ స్తనీ మర్హాతి, న పునః తాపురః.

శ్లో. అత ఏవార్య వక్ష్యామి
వేధసం న సుమేధసం,
యే నైతౌ యోజితౌ వద్యా
భేరీ స్త్రీ దుందుభిః పుమాన్.

వక్రి—యద్యుభౌ యోజితౌ తర్హి—

శ్లో. పీరాయితాత్యయదశాసు వశాయితాయా
వక్షః స్వకీయ మమునా యతినా త్వముష్యాః,
ఏతస్య కుక్షి మభితః కుచయో ర్ద్వయీకం
కృష్టార్పితా మనడుహోఽనుకరోతి గోణీం.

జం—(విహస్య, అన్యతో దర్శయన్, ఏతా హారిసేవావసరం ప్రతీక్షంతే హారిణాక్ష్యః.

వక్రి—వత్స ! భవతా సాధు సాఫల్య మవాయి మే నయన ద్వంద్వం,
యతః—

శ్లో. పశ్చాల్లంబితనీలవేణిలతికాః
పాణిక్వణన్నూపురా
స్సంవ్యానాంతరసూచిత స్తనభరా
స్తాంబూలరక్తాధరాః,
రేఖాచంద్రరుచా పరిష్కృతవసా
మాలా మృదా శ్వేతయా

తే॥ గీ॥ చనులు వ్రేలాడి పడువ నీ♦యని కతమున
ముందునకుఁ బోవు మోకాళ్లు ♦ పొడువఁ జొచ్చె
ననుసరించిన వారల ♦ నాపఁ గూడ
దనుచుఁ జన్నులు మోకాళ్ల ♦ నదము చుండె।

వక్రి:—

తే॥ గీ॥ చలిదినము లందు కేల నుత్సంగ మందుఁ
జేరి శయనించి దీని వక్షోరుహములఁ
గప్పుకొని నిద్రవోయినఁ ♦ గాసరు నిఁకఁ
జేర వెఱచును గాటంపు ♦ శీతబాధ।

జంబు:— (నవ్వి) పెకాస! కాసరున కేమి గాని, స్థూకాయుఁ డను సన్యాసి యీ యఖాబూ స్తనికిఁ దగి యుండును.

తే॥ గీ॥ భేరివలె నున్న దీనాతి, ♦ వీఁడు దుందు
భిని విడంబించు, దీనితో ♦ వీనిఁ గూర్చ
కన్యముగఁ జేసెఁ గావున ♦ నజ్జయోని
యవక తెవక యటంచు నే ♦ నాత్మ నెంతు॥

వక్రి:—

చ॥ హితమతి బ్రహ్మ యీతనికి ♦ నీసతికిం జతఁ గూర్చి యున్నచో
నతని యురమ్మునందుఁ బురు♦షాయితలీలల దీని చన్నులా
యతగతి రెండు ప్రక్కలకు ♦ నానఁగ మూపుల రెండుగోణు ల
న్నితముగ మోయు గిత్తకర♦ణిం దలపించునుగాదె జంబుకా॥

జంబు:— (నవ్వి, వేల్లోకచోఁ జూపుచు) ఈ కురంగాక్షులు వారిసేవావసరమున కై తమకపడు చున్నారు.

వక్రి:— వత్సా! కన్నులున్నందులకు నేఁటికి సాఫల్యము కలిగినది. ఏ లనఁ?

సీ॥ దూమెఱుంగులు వెట్టు♦దువ్వివైచినకీలుజడపిఱుందులపైనఁ♦
బడినటింప। తోలఁ కొఁడుపైఁటసం♦దుల నుండి కాన్పించు
చన్దోయి కనులకు ♦ విన్దొనర్ప। లలితంపుటడుగుఁద♦మ్ములఁ
గీలుపఱచిన యందెలచప్పు డా♦నంద మొసఁగ హార్ద్రరా
గచ్ఛాయ♦లనఁగఁ దాంబూలికారాగంబు పెదవిపై♦రంజిలంగ

గీ॥ స్వేతమృణ్మయ మైన జా♦బిల్లి రేఖ। నొసట వెలయఁగఁ

దృశ్యంతే పురతోఽధ్వ తాంజనద్భశో
రామానుజీయాంగనాః.

(సవిమర్శమ్.)

శ్లో. నాథే స్వే రమయతి నిత్య మవ్యతృప్తాః
తద్భ్రాతౄ నపి ఘటయంతి గూఢ మేతాః,

జం—(విహస్య) కిం తావ దేవ ? అపి తర్హి శ్రూయతామ్,

శ్లో. జామాతృశ్వశురపితృవ్యమాతులాదీ
స్స్వచ్ఛందం పున రపి యాంతు మర్యయాంతే.

చరి—అంతరే జ్ఞాతాః కి మన్యా అపి శృంగారిణ్యః ?

జం—భవతు దృశ్యతాం పురస్తా దార్యేణ. ఏతే ఖలు.

శ్లో. శిష్యా లక్ష్మణదేశికస్య సితమృత్పుండ్రస్ఫురన్మూర్తయః
సీమాచిహ్నమహాశిలా ఇవ బకవ్యాముక్తవిట్పంక్తయః,
పాణిస్థవ్యజనాహతశ్రమజలా భాషాప్రబంధోక్తిభిః
పాత్రత్యక్తనిరోధ మేవ కుసుమం సంరావణం కుర్వతే.

చరి—జన్మస్థలాన్యేతాని జగత్ప్రతారణవిద్యాయాః యతః.

శ్లో. గంతవ్య దేశగమనావధి పేటికాయాం
పాథేయ మంధ మకసిత మితో హరంతః,
భోక్తుం కియ త్పథి లిగన్ముగిశీం వితత్య
ధూమం పచామ ఇతి శుష్కతృణైః స్సృజంతి.

కథ మత్రైవ మధ్వాచార్యమతానువర్తినోఽపి బద్ధాం జలిపుటాః తిష్ఠంతి ?

ఏతే ఖలు.

శ్లో. ఏకాద శీతి పితు రాబ్దిక ముత్సృజంతి
ద్వాద శ్యసౌ తను రితి హ్యపమసి గ్రసంతి,
దేవే నివేద్య చ విహాయ చ కర్మ పిత్ర్యం
స్నాత్వా కృతం నిశి రజస్వలయాపి బ తాన్నమ్.

జం—అన్యాదృశ్యః పున రేషాం పరికారః తథాహి.

శ్లో. పూతా భవేతి గురుణా
దత్తం నిజపాదతీర్థ మేతస్యై,
ఇ త్యన్యపురుషభుక్తాం

గాటుక • మిసిమి దనర! సిదుగో! చూడుము రామానుజీ
య యువతు! లేగుదెంతురు విటులు గుర్రు•క్కుల్లు మిర్రెంగ॥
(విమర్శతో)

చ॥ దినదినమున్ బ్రియుండు చెడ•దెంగుచునున్నను దూలతీఱమిం
గనలి మఱందులం గలసి • కామక లై రమియింత్రు గూఢతన్

జంబు:— (నవ్వి) అయ్యో! అంతయే నమ్మకొంటిరా?

వినుమింక మామ పల్లుని గ•నిష్పపితన్ గడు వేడుకొందు రో
పినగొలందిన్ సుధాసుఖము•వెన్నెవి దె. కండటంచు వైష్ణవుల్

దశ్రి:— వైష్ణవస్త్రీలకంటెం బ్రపంచమున శృంగారవతు లెవ్వరు?

జంబు:— అగుం గాక! ఈ ముందుం జూచితిరా?

మ॥ బకముల్ వైచిన రెట్టచారికలచే • భాసిల్లు సర్వీశిలా
శకలంబుల్ ప్రతిసోష్ట్ర నట్టులుగ న్వ•చ్ఛస్నిగ్ధనామావళీ
వికసన్మూర్తులు తాళవృంతధరులై • స్వేదాంబువుల్ వాపికు
త్తుకపీర్లలో ద్రవిడోక్తి నార్చెడినదే! • తుంగధ్వనిన్ బ్రొద్దువన్

దశ్రి:— జగద్వంచకవిద్యకే వైష్ణవులు జన్మభూములు.

ఉ॥ చేరం దలంచు చోటునకుం • జేరెడు నంతకుం జాలు నన్నమున్
గూరలు మూటం గట్టుకొని • కొంతప్రయాణముం జేసి దారిలో
చీరముసుంగులోం దడిహం • జేసెద మంచు వచించి యా దగ
కోరులు నిష్ఠం జేసి పొగ • గుప్పునం జూచుదు రెల్ల వారికిన్॥

ఓహో! మధ్వాచార్యమతస్థులు వ్యాపారిపంతుల్లు దోసి లొగ్గి నిలువం బం
డయ్యుచున్న వారు వీరు.

చ॥ మారిదినమందుం దండ్రికిడు•నాబ్దికమున్ ద్విజయింత్రు, ద్వాదశీ
వరతమపుణ్యకాలమిది • స్వల్పతమం బని వేకువన్ భుజిం
తురు, కడనుం గలట్టి యువ•తుల్ చరించెడి వంటకంబుచే
గురుపితృదేవతార్చనముం•గూడ చరించిభుజింత్రు మాధ్వకుల్

జంబు:— ఈ మధ్వమతస్థుల యాచారమే వేఱు.

తే॥ గీ॥ పావనివిధైతి వడుచు శ్రీ•పాదతీర్థ
మిచ్చి గురుండాజ్ఞ నొసంగిన, • నెంత మంది
విటులు విషయించి విడిచిన • వెలంది యైన
సంశోధింపుమ శని దావి • శంకమావి॥

వర్రి—కథ మేతదీయా యువతయోఽపి సంఘీభవంతి దేవ దర్శనాయ !

శ్లో. గండాభోగప్రతిఫలనటత్స్వర్ణతాటంకభూషా
మల్లీ దామగ్రథితకబరీసారభారాక్రాంతమార్గాః
కూర్పాసాంతర్గ్లపితకుచభరాః కుంకుమక్షోదగౌర్యో
భాగ్యవ్యాహారఇవహ్యగద్భృశాంభాంతికర్ణాటనార్యః.

(అన్యతో విలోక్య) అర్రి కథ మద్వైతమతానుసారిణోఽపి విద్వాంసః లోకాను గ్రహార్థ మిమం సేవంతే !

జం—ఆర్య ! లోకవిరుద్ధ మిద మద్వైతమతం నామ.

యతః—

శ్లో. నానుష్ఠాపయతి శ్రుతి స్మృతివిధీ
నారాధయ త్యచ్యుతమ్
శంభుం వా న నిమజ్జయ త్యపి సకృ
త్పుణ్యేషు తీర్థే ష్వపి,
సత్యం బ్రహ్మ జగ న్మృషేతి వద నే
కుర్యా ద్వచః కేవలం
ప్రాయః ప్రాత రతి ద్విజాన్ కలివశా
దద్వైతవిద్యాశ్రమః.

వర్రి—యుక్త ముక్తం భవతా !

శ్లో. శ్రద్ధత్తే న విధీ న్నినశ్వరఫలా
ని త్యర్చితుం నేచ్ఛతి
శ్రీశం శంభు మపి స్పృహాలోకకరణే
కా సిద్ధ సిద్ధా ? వితి,
సంకల్పో భవబంధహేతు రితి న
ప్నాత్యేవ తీర్థే ష్వహం
కర్తా నేతి వదన్ కరో త్యపి హితా
న ద్వైతవాదీ బుధః.

జం—(కతి చి త్పదాని గత్వా) అర్రి హి వైదికజనమధ్యే తిష్ఠతి విష్ణుమిత్రః.
ఆర్య ! ధన్యోఽయం.

శ్లో. ప్రాతస్నాను యో వేదశాస్త్రే ష్వధీతీ
నిత్యం యజ్ఞా నాచర న్నాతిథేయః,

వశి:— ఈ మధ్యస్త్రీ లందఱు గుంపుఁ గూడి కేవకేవ నై పోవుచున్నారు.
చూడు—

సీ॥ ముద్దులొల్కెడి చెక్కు ♦ టద్దాలమీఁద కెంపులతమ్మి కెం
జాయ ♦ లలముకొనఁగ। కురులఁ గూర్చిన కుంద ♦ కుసుమం
పు దండల నెత్తావి వీధుల ♦ నింపి వైవ। జిలుఁగుఁ బయ్యెదల
సం ♦ దులనుండి నిక్కుచుచూచుకప్రతతి దో ♦ బూచులాడ। కడుచ
దనపుగర్వ ♦ భావరహాస్యలవాఙ్జాపుగతులుసు ♦ వ్యక్తపఱుపఁ
గీ॥ గుంకుమక్షోదభాస్వర ♦ కోమలాంగు। లఖిలవిటలోకనైజ
భా ♦ గ్యావతారు। లనఁగ నల్లదె యా దెస ♦ నరుగుచెంతు
నవ్యసౌందర్యవతులు క ♦ ర్ణాటసతులు॥

(వేఱొకదెసఁ జూచి) ఓహోహో! అద్వైతమతావలంబు లగు మహాను
భావులు లోకానుగ్రహార్థమై భగవంతుని సేవించుచున్నారు.

జంబు:— ఆర్యా! అద్వైతము కేవలము లోకవిరుద్ధమైనది సుమా! ఏ లన—

మ॥ స్మృతివేదోదితసత్క్రియాదుల ననుష్ఠింపండు సద్భక్తిమై
మతిపూర్వంబుగ సంస్మరింపఁడు రమా ♦ మా నాథులన్ స్నానదా
నతఁ బుణ్యంబుల నాచరింపఁడు "జగ ♦ న్న బ్రహ్మన" త్రంచునం
తతవాదంబుల మోసగించుఁ గదు, న ♦ ద్వైతుండు లోకంబునన్॥

వశి:— చక్కఁగాఁ బలికితివి. అది నిజము.

సీ॥ నిష్కర్మసిద్ధి ని ♦ ర్నిద్రముక్తి యటంచు విశ్వసింపఁడు వేద ♦ వి
హితవిధుల। నానావ్రతంబులు ♦ నశ్వరంబు ల టంచు నర్చ
సేయఁడు హరి ♦ హరులమదిని। భవబంధమునకు హే ♦ తు వ
టంచు సంకల్పమాచరింపఁడు తీ ♦ ర్థాదిసేవ। సిద్ధసాధ్యాది
సం ♦ సిద్ధవర్ణనమున నేమి కార్యం బని ♦ యీసడించు
గీ॥ కర్తయును భోక్తయును నేను ♦ కానటంచుఁ। జెనఁటికార్యము
లెల్లను ♦ జేయుచుండు। జగతి నవికలలోక ♦ విజ్ఞానధనము।
దొంగిలించుట కద్వైతి ♦ దొంగగాఁడె?

జంబు:— (కొంతనడచి) ఇచ్చటనే వైదికజనమధ్యమున విష్ణుమిత్రుం డున్నాఁడు
ఆర్యా! ఇతఁడు ధన్యుఁడు.

తే॥ గీ॥ వేకువ స్నానమాడు వి ♦ వేకయుతుఁడు
నతిథిపూజలఁ బచరించు ♦ నాహితాగ్ని

శ్రా—(సామర్షం) కిముచ్యతే వైదికజనపశుపాలికా భవతా ! ప్రభు శ్రావక. ఏష ఖలు విద్వదమిత్రో విష్ణుమిత్రః.

శ్లో. స్నాతి ద్విః శ్వరదో న వేద నిగమం
శాస్త్రేషు మూఢః క్రతుం
దంభార్థం కృతవాన్ ప్రహర్తు మతిథీన్
ద్వారే నిధత్తేఽంగనాం,
శుంఠ స్యాస్య కి మస్తి శిష్య జనతా ?
శాంతోఽస్తు దాంతో స్త్వయం
వర్ణీ తు వ్యభిచారి ణీతి విదితా
సర్వై ర్వ్యథా తే స్తుతిః.

జం—(సభయం స్వగతం) కథం విష్ణుమిత్రోఽప్యసూయాస్పదం మూర్ఖమూల మాదాయనే రస్య పరత్రిసాపగురోః ! హంత ! హంత !

శ్లో. దర్శయంతి సతో దోషాం
శ్ఛాదయం త్యసతో గుణాన్,
అసూయాయాః ప్రభావేన
ప్రాజ్ఞా అపి మహాత్మసు.

(ప్రకాశం) ఆర్య ! లోకవాదో మయాఽనుసృతః. పరమార్థతస్తు త్వదుక్తవిధ ఏవ విష్ణుమిత్రః.

(తతః ప్రవిశతి శిష్యో విష్ణుమిత్రః.)

విష్ణుమిత్రః—వత్స ! వినయనిధే ! సుప్రభాత మద్య దిన మస్మాకం. యతః—

శ్లో లబ్ధా హి భగవత్సేవా
ప్రాణినాం పాపహారిణీ,
మహాన్తో బహవో దృష్టాః
పుణ్యా శ్చ కులయోషితః.

అపి చ—

శ్లో. యే దృశ్యంతేఽత్ర పురుషా
స్సర్వే తే హరిమూర్తయః,

శిష్యులకు నన్న మిడి విద్యఁ ♦ జెప్పుచుండు
విష్ణుమిత్రుఁడు శాంతిస ♦ మృద్ధయశుఁడు॥

శ్రో:- ఏమిబాగు చున్నావు! వైదికపక్షపాతమున నట్లంటివి. కాని విష్ణుమిత్రుఁడు విద్వదమిత్రుఁ డని చెప్పకతీఱదు. వీని యోగ్యత నే నెఱుంగనిది కాదు.

సీ: వరవేదమం "దిషే ♦ త్వా" యనఁ బైరాదు తర్కాదిశాస్త్ర
పద్ధతుల మొద్దు! యేఁడాది కిను మాఱు ♦ లెలమి స్నానముఁ
జేయునీక యజ్ఞమును బడా ♦ యికినోనర్చె! నతిథి నభ్యాగతి ♦
వావలకుం గొట్టియనుప గుమ్మమున నర్ధాంగి నుంచు! ఫల
మేమి శాంతిదాం ♦ తుల వీని పెండ్లాము ధర్మసత్రం బని ♦ ధరఁ బ్రసిద్ధి

గీ: పైన గంగద్దువలె శాల్వ ♦ వైచి తిరుగుఁ! గాని శుంఠకు
శిష్యుఁ డొక్కఁడును లేఁడు! బట్టువలెనల్లు నీ పోత్రి ♦ పాత
మొల్ల! విష్ణుమిత్రుని యెడఁ జూడ ♦ విఫల మౌను॥

లంబ:— (భయముతో, తనలో) మూర్ఖకులచూడామణి యగు వెఱ్ఱిబాగ దౌర్భాగ్యునకుఁ బరమపవిత్రుఁడు గూడ నసూయాస్థానమే కాఁబోలు! అక్కటా! అసూయాపరిభావ మెట్టిది!

తే: గీ: లేని దోసంబుల వెదకి ♦ లెక్క సేయు
మంచిగుణము గ్రహింపక ♦ మఱుఁగుఁ బఱచు
ధర నసూయాపిశాచంబుఁ ♦ దగులుకొన్న
ప్రాజ్ఞుఁ డైనను సజ్జన ♦ పరికర మందు॥

(ప్రకాశముగా) ఆర్యుఁడా! లోకవాద మనుసరించి యట్లంటిని. కాని యథార్థముగ వీఁడు నీ వనినట్లు పట్టి బడుద్ధాయి ముండకొడుకే!

(విష్ణుమిత్రుఁడు, శిష్యుఁడు, ప్రవేశింతురు.)

విష్ణు:— వత్సా! వినయనిధీ! మన కీ దినము పవిత్రమైనది. ఏ లన?

క: దురితాపహారకం బగు
పరమాత్ముని సేవ దొరకె ♦ బహుపుణ్యజనో
త్కరముల దర్శన మయ్యెను
వరసాధ్వీమణులఁ జూచు ♦ భాగ్యము కలిగెన్॥

మఱియు

క: ఈ రచ్చఁ గలమహాత్ములు

లక్ష్మీస్త్రిమూర్తయ ఏవైతా

లక్ష్యంతే యాశ్చ యోషితః.

వినయనిధిః—విదితవేదితవ్యా స్తత్రభవంత ఏవ జానంతి న పున రన్యే.

విష్ణుమిత్రః—వత్స! దూరే వక్రనాసయమీ దృశ్యతే. త మతిక్రమ్య న యుక్త మస్మాభి ర్గృహం ప్రతి నివర్తితుం.

యతః కిల—

శ్లో. అధిగతవేదశ్రౌత స్మృతి రాఖ్యాతా చ శాస్త్రాణామ్,
యజ్వా శమదమశాలీ వైదికచూడామణి ర్భవతి.

వినయనిధిః—ఏవ మృజుతయా తత్రభవతా మస్మి న్ననుసంధానం వస్తుతస్తు.

శ్లో. విద్యామద ఇవ తనుమాన్
విగ్రహవా నివ నరః పిశునభావః,
ప్రాకార ఇ వామర్త్య
స్స భవతి భువి వక్రనాసయమీ.

విష్ణుమిత్రః—భవత్వేవం; క్వ పున స్సంభవంతి సర్వే గుణాః!

(ఇత్యుభౌ పరిక్రామతః.)

జం—ఆర్య! భవంతం పశ్య న్నాసీదతి సశిష్యో విష్ణుమిత్రః.

వక్ర—వత్స! న ముంచతి కిం వైధవేయః? (ఇతి పరాఙ్ముఖ స్తిష్ఠతి.

విష్ణు—(ఉపసృత్య) భగవన్! వక్రనాసయమిన్! విష్ణుమిత్ర ఏష త్వాం ప్రణమతి.

వక్ర—(పరావృత్య ఝడితి పాదుకాభ్యా మవరుహ్య) మహాభాగ! మా మైవం చతుర్ముఖోఽపి భవతః ప్రణామా దుద్విజతే, కింపున ర్మానుషః!

విష్ణుమిత్రః—(అపవార్య) వినయనిధే! అపి శ్రుత మస్య వచనం?

విన—బహి వ్వవ మేవం, అంత స్త్వమర్షజం ప్రజ్వలనం.

వక్ర—విష్ణుమిత్ర.

శ్లో. విద్వా నితి వినయీతి
క్రతుమా నితి కీర్తిమా నితి చ,
ఇహ జగతి విష్ణుమిత్ర
ది త్యేవం న శృణోమి చైతస్మిన్.

(అపవార్య) వత్స! జంబుక! తుష్యతు దుర్జన ఇతి న్యాయేన భవతే ఽస్మిన్గుణారోపః కృతః.

విన—(అపవార్య) విష్ణుమిత్రముఖా త్స్వం వినా ఇతరం న శృణోమీతి వ్యాత

నారీతిలకము లెల్లరు
శ్రీరామమూర్తు లనఁగఁ ♦ జెల్లును వత్సా!

వినయనిధి:— సమస్తమును దెలిసిన తపస్వంటి వారల కది యొప్పును గాని యన్యుల కేమి తెలియును.

విష్ణు:— వత్సా! ఇటఁ గొంతదూరమున వశిష్ఠాపస్వామి యున్నాఁడు. పెద్దమనుష్యుఁ డగు నతనిం జూడ కుండఁ బోవం జనదు. ఇతఁడు వేదవేత్త, శాస్త్రముల కుపదేష్ట, యాగకర్త, శమదమాదియుక్తుఁడు, వైదిక చూడామణి, ఇతని దర్శనము పావనముగదా!

విన:— సర్వసమ్ములు గానఁ దా మట్లు సెల విచ్చితిరి, కాని

తే॥ గీ॥ తనువుఁ దాల్చిన విద్యామ♦దం బనంగఁ
బరిణమించిన పిశునభా♦వం బనంగ
నవతరించిన గాఢకో♦పాగ్ని యనఁగ
వశిష్ఠాసుఁడు వెలుఁగొందు ♦ వసుధ యందు॥

విష్ణు:— అగుఁ గాక! అన్నిగుణములు నొక్కనియం దె ట్లుండును!

(ఇద్దఱు నడచు చున్నారు.)

జంబు:— ఆర్యా! నిన్నుఁ జూచి విష్ణుమిత్రుఁ డిటకు వచ్చుచున్నాఁడు.

వశి:— అబ్బా! ఈ లంజకొడుకు సెగరోగమువలెఁ బట్టుకొని వదల కున్నాఁడు. (వెనుకకు తిరుగును.)

విష్ణు:— వశిష్ఠాపస్వామిన్! విష్ణుమిత్రుఁడు నమస్కరించు చున్నాఁడు.

వశి:—(తిరిగి త్వరగా చెప్పులనువిడిచి) మహాభాగా! ఎంతమాట! భగవానుఁడగు బ్రహ్మదేవుఁడే తమ నమస్కారమును స్వీకరింపఁ జాలఁడు. నే నెంత!

విష్ణు:— (అపవారించి) వినయనిధీ! వింటివా యీతని వచనము.

విన:— ఇది పైమాట లోపల కోపాగ్ని మండుచునే యున్నది.

వశి:— విష్ణుమిత్రా!

తే॥ గీ॥ పండితుం డని వినయైక♦మండనుఁ డని
క్రతుకరుం డని సత్కీర్తి♦కాముఁ డనుచు
విష్ణుమిత్రుఁడు జగతిపైఁ ♦ బేరుఁ గాంచె
ననుచు నచ్చటచ్చటఁ బ్రీతి ♦ వినినవాఁడ।

(అపవారించి) జంబుకా! దుర్జనుఁడు సంతోషించు గాక, యను న్యాయముచే యీ విధరయం దిట్టి గుణారోపమం జేసితిని.

విన:— (అపవారించి) తనకంటె నితరుఁ డెవ్వఁడును లేఁ డని విష్ణుమిత్రుఁ డనఁ

విష్ణు—తత్రభవా నేవ జానా. మమ త్విదం. వ్యతిరిక్తార్థకథనం. యదీర
మూర్ఖేణా యోగతో భగవా న్నామనేన స్పృశ్య భగవతో మత్రిపాసనా
విహిత వ్యామాంతరమ్.

మి—(అపవార్య) జంబుక! మమ సర్వత్ర దేవతాభావనేతి సూచనాయ
వచన మిదం దాంభికస్య. (ప్రకాశం) విష్ణుమిత్ర స్మర్యతామేతి! మిద
మౌత్సుక్యమ్!

విష్ణు—అనుజానీహి మాం మఠగమనాయ.

మి—(స్వగతం) కిం మా మాపృచ్ఛ్య భవా నాగతవా న్గచ్ఛతి మయా
వక్తుం! (ప్రకాశం) పరిమ్రుగ్దోఽసి భగవానావసథ మహా ప్రతిశేత.

విష్ణు, శిష్యౌ—(నిష్క్రాంతౌ)

మి—జంబుక! నివృత్తం దురితమ్ అన్యతో గచ్ఛామః.

జం—యుక్త మిద మార్యస్య వచనం; యద్వైదికసన్నిపాతో గృధ్రదర్శన
ప్రతీకారః.

(ఇత్యుభౌ పరిక్రామతః.)

మి—మహా నిదం సంబాధం.
యతో హి—

శ్లో. పౌరలోకేమిథాశ్లేష
సంశ్లిష్టాపాదమస్తకే,
నాలం కామీ కథా ప్రవేష్టుం
తుంగస్యస్తాన్ వధూకుచాన్.

త జ్జంబుక! మా ముత్తరతో నిష్క్రమ్య గమయ.

జం—(తథా కృత్వా పార్శ్వతో దృష్ట్వా) ఆర్య! పశ్య.

శ్లో. సంబాధేఽతి పురస్సరైకవిధవాహస్తాగ్రయాదృచ్ఛిక
స్పర్శోత్థేన విజృంభణేన శతధా విచ్ఛిద్య కౌపీనకం,
నిష్క్రాంతే మదనధ్వజే బహి రసౌ సావిత్రిపో నైష్ఠికో
వర్ణీ ధావతి

మి—(పశ్య న్విహస్య.)
చోర ఏష ఇతి తం రుంధంతి రాజ్ఞో భటాః.

జం—అకాండధావన మతి శోచ్యతే. అపి చేద మాశ్చర్యం.

శ్లో. శీత పాతోఽద్రుతే

విష్ణు:— తమ రట్లు సెలవిచ్చుచున్నారు. కాని యంత్రవశమున నూరేగు నట్టి యీ భగవానునకు పరిబ్రాజకయమి యను నామాంతరము కల దని నేను తలంచు చుంటిని.

పరి:— (అపహసించి) జంబుకా! తనకంతటను దేవతాభావన కలదని నూచించుట కై యీ బడాయిలో త్తుకొడు కిట్లు పేరులంచుచున్నాఁడు. (ప్రకాశముగా) విష్ణుమిత్రా! నీవు తత్త్వదర్శి వగుటయం దాశ్చర్యమేమి!

విష్ణు:— సెల వొసంగుఁడు. ఇంటికిఁ బోవుదును.

పరి:—(స్వగతము) వ న్నడిగి యిక్కడకు వచ్చితివా, పో మ్మని నేనుఁ జెప్పుటకు ! (ప్రకాశముగా) శీఘ్రముగా గృహము నలంకరింపుము,

విష్ణు:—(శిష్యునితో నిష్క్రమించును.)

పరి:—జంబుకా ! పాపము పరిహార మైనది. మఱి యొకచోటికిఁ బోవుదము రమ్ము.

జంబు:—చక్కగా వచించితిరి. వైదికసన్నిపాతము గృధ్రదర్శనమహోత్సవమున కంతరాయము గదా !

(ఇద్దఱు నడచు చున్నారు.)

పరి:—అబ్బ ! నూతనముగఁ దయారైన పడుచుభగమువలె జనసంఘాతము బిగువుకొనున్నది ! ఇక్కడ చూడు.

తే॥ గీ॥ మనుజు లన్యోన్య మాపాద ♦ మస్తకంబు
గ్రిక్కిఱిసి యుంటచేఁ గామి ♦ కీల మెత్తి
తన్ను నొక్కెడి యువతుల ♦ చన్నుఁగవను
బొడువఁ జాలక లోలోనఁ ♦ బొగులఁ జొచ్చె!

కావున జంబుకా! చేయిఁ బట్టుకొని నన్ను ముందునకుఁ దీసికొని పొమ్ము.

జంబు:—(అట్లు చేసి) ఆర్యా! అటు చూడుము.

మ॥ జనసంఘంబునఁ బోవుచో యతిక వి♦శ్వస్త్రాకరస్పర్శచే
ఘనదండం బిఁక గోఁచిఁ జించుకొని నా♦కా స్తంభముంబో లెలే
చిన నట్టులు పాఱిపోవ నదుగో ♦ సి గ్గంది సన్యాసి

పరి:—(చూచి నవ్వి)

— — — — యీ

తనిఁ జోరుం డని రాజకింకరు లిదే♦దండింతు రేపోకుండఁగన్॥

జంబు:—ఆ సమయమునఁ బరు గెత్తుట బాధకర మైనది. ఆశ్చర్య మాశ్చర్యము!

ఆ॥ వె॥ విసరుఖ్యాయి గురుసు ♦ విధమున రోఁకలి
బండ కరణి నిక్కి ♦ యుండు నీని

నివార్యమాణా నిషంతి
పురతో రాజకింకరాః.

కవి—అత్ర కిల వక్త్రకంఠభుజభుజాంతరభాగేషు సితపటీ లోర్ధ్వపుండ్రధారీ నిజాగ్రనిబద్ధక్షుద్రఘుంటికేవ బకకంఠనాళ ద్రాఘీయసా మృగాజి నమయకిరీటే నాధిష్ఠితమూర్ధా కటిగ్రథితకింకిణికాశ్రేణిముఖరో హస్తద్వయాంగుళిసంఘటిత ఘటఘటాయితదారుఖండయుగళద్వయో ఝలంఝలాయిత మంజీరచరణవిన్యాసో నాసికోర్ధ్వభృకుటీదర్శనకృతబాలకసంత్రాసో హరిదాసో నామ తురీయవర్ణ జన్మా పరిపతతి.

౫౦—

శ్లో. పశ్చాత్కటీతటనివేశితపాణియుగ్మ
ముత్తానయ న్ముఖ మపావృతదంతపఙ్క్తిః,
విస్రస్తబంధనశిఖాగ్ర మలోకితానా
మగ్రేసరోఽయ మవలోకయతే ద్విజన్మా.

కవి—అయం చ హాస్యకారీ నామ విప్రవటుకస్య పాశ్చాత్యపరిధానకచ్ఛతాం కృకలాసం నిక్షిప్య జనమండలం కృకలాసోఽయ మంతు[illegible] ఇతి విడంబయతి. (విహస్య)

శ్లో. కృకలాసః క్వేతి భయా
త్సంభ్రాంతః భ్రమతి స్పృష్టవస్త్రయుగః,
విప్రజనమధ్యవర్తీ
వివృతలుత న్మహానాండకోశోఽయమ్.

శ్లో. నమయంతి ముఖా న్యస్య
వీక్ష్య శేషా మృగీదృశః,
ముఖ మున్నమయ త్యేత
త్త్రా [illegible]లోక్య ముహుర్ముహుః.

కవి—జంబుక! దేవస్య పురస్తా న్నటంతి ర్యారమ్యగాత్రీ రవే [illegible]మాణాః [illegible]త మర్ధవిదూషకప్రాయా యువానః ప్రాదుర్భవంతి. తై స్సహ [illegible] [illegible] [illegible] న [illegible] [illegible] జనః. [illegible] [illegible].

పొడ్డ రాజభటుల ♦ కడ్డమై యుంటచే
నతనిఁ జేర వెఱతు ♦ రహహా భటులు॥

వర్ణి:—ఇచ్చటఁ జూచితివా? ముఖము, కంఠము, భుజములు, భుజాంతరములు, మున్నగు భాగము లందు వంకరటింకరగ నామములం బెట్టి, చిఱుగజ్జెల దండలఁ గూర్చిన నగ్రభాగముఁ గలిగి కొంగ మెడవలె మిగులఁ బొడవైన లేడిచర్మపుంగిరీటము నౌదల ధరించి, కటిస్థలిని గజ్జియల త్రాడు గట్టి, చిటితాళము నుహ స్తమునం బట్టి, ఘటుచ్ఛటు ధ్వనులఁ జేయుచు, ఘల్లుఘల్లున సమంజీరచరణవిన్యాసముం జేయుచు, మూర్ఖ, నోరు, బొమలు, వికటముగాఁ ద్రిప్పుచు, పండ్లఁ గన బరచుచు, వెఱ్ఱిపాటలఁ బాడుచు, పిల్లలకు భయకంపముల గల్గించు సాతానివారిదాసు వరు వెత్తు చున్నాడు.

జంబు:— బాగు! బాగు! వీఁ డెవఁడు?

తే॥ గీ॥ పిఱుఁదులకుఁ జేతు లానించి ♦ శిరము నెత్తి
జొల్లు గార్చుచు నికిలించి ♦ జుట్టు పిలక
క్రిందఁ వ్రే లాడ ఛాందసా♦గ్రేసరుండు
కాంచు చున్నాఁడు వెఱ్ఱి మొ♦గంబు వైచి॥

వట్రు:— హాస్యకారియను వీఁడొక విప్రవటుని రొండిలో తొండను బెట్టి జనమధ్యమున నీతని బట్టలోఁ గొండపిల్ల యున్న దని ఘోషించు చున్నాఁడు. (నవ్వి)

క॥ కాకబు లందునఁ బుట్టము
వీడఁగ వృషణముల గుత్తి ♦ వ్రేలాడంగన్
యెడ? కటా! తొండని యిట
నాడడి వస్త్రమును లాగి ♦ యతిసంభ్రాంతిన్॥

తే॥ గీ॥ కామినీమణు లితని చ♦కారకొమ్మ
నదరి చూచుచుఁ దమదు ము♦ఖాంబుజముల
వంచుకొన, హాస్యకారుఁడు ♦ వారి మొగము
లెత్తి శిశ్నముఁ జూపి న♦వ్వించు చుండె॥

జంబు:—ఆ! భగవాను నెదుట నాట్య మాడు వారయువతీ సందర్శనము తమ జన్మము జరితార్థముఁ జేసికొనఁ దలఁచిన శీతమర్దవిదూషకప్రాయు లైన యువకులు గుంపులుగ నిచ్చటఁ జేరు చున్నారు. వీరలలోఁ గలసినచో మన

సూం—(విభ్రమం నిరీక్ష్య) ఆర్య! ఇతఇతో నయనమహోత్సవః, కరగృహీత పేటికయా చేటికయా సహ దేవస్య పురతో నర్తితు మభిసర్తతే గృధ్రీ.

(తతః ప్రవిశతి యథానిర్దిష్టా గృధ్రీ.)

గృధ్రీ—1 హంజే! పుప్ఫవాడిఏ! అజ్జ మఏ ణచ్చిదవ్వం. జేణ రణ్ణో సఅసాదో పారిదోసిఅ లహిస్సం.

పుష్పవాటికా—2 కిం ఉవరి రఙ్గఙ్గణస్స? అహవా రణ్ణో ఉవరి ణచ్చిదవ్వం.

గృధ్రీ—(విహస్య) 3 అణుమహిసోఖ్ ఖుఏసో మఙ్మహావిణ్ణాను.

పుష్పవాటికా—4 కిణ్ణదుడీరో తుమ కాముఅతోసో వంకణా సజమో తాను అహిణ్ణో,

గృధ్రీ—(సోపహాసం) 5 మణాదు హాదీ అగపరివేణవి మహాఘుంతి కిదంధ యుది వంకణాసజమో.

పుష్పవాటికా—6 ఉవరి జాణియతి. చుబణ కిణ్ణా ముహేణ మఉరం కరేది ఉణ అగురీహిం మురదింతి.

గృధ్రీ—7 తహ ఏవం. కిదు జబురో ణామ తంస సింహో తాను మఙ్మహా విణ్ణాను అహిణ్ణో.

పుష్పవాటికా—8 జఇఏవ కిరిసతాణి ఉవరి తుహ అహిణివేసో,

గృధ్రీ—9 ప్రిథమో ధణ్ణోంతి దుదిఏ పడితోంది గోరవేణ రాఅ విసేసేణ ధణ గిణ్హాఁ మితి.

పుష్పవాటికా—10 అవసరో రే ణచ్చిదు పురదో దేవంసు.

గృధ్రీ—(తథాకరోతి.)

సూం—

శ్లో. గృధ్రీ నటతి భగవతో
గణికాగణమణి రియం పురతః,
రత్నస్యూతనిచోళ
స్థగిత స్తనధృతమణిసరికేవ సమం.

రాజా—(వీక్ష్య.)

శ్లో. తారానాథనిభం ముఖం తరళయోరక్ష్ణో శ్శ్వభ్రో స్తులా

[ఛాయాః.]

1 చేటి! పుష్పవాటికే! అద్య మయా నర్తితవ్యం. యేన రాజ్ఞస్సకాశా త్పారితోషికం లప్స్యే.

2 కిముపరిరఙ్గాఙ్గణస్య, అథవా రాజ్ఞ ఉపరి నర్తితవ్యం?

3 అనుమహిషః ఖల్వేష మన్మథవిద్యాను.

4 [illegible]

జంబు:— (చక్క(గా(జూచి) ఆర్యా! ఇటు చూడుము. వయసనమునా స్వయముగఁ గరగృహీతవీటిక యగు చేటికతో దేవునిముందు గృధ్రి నాట్యము సేయుచున్నది.

(గృధ్రి చేటి ప్రవేశింతురు.)

గృధ్రి:— చెలీ! పుష్పవాటికా! రాజును మెప్పించి బహుమానమును బడయుటకే నే నిపుడు నాట్యముం జేయుదును.

పుష్ప:— రంగాంకణమునకా? లేక రాజశిరమునకా? నీ నాట్యము.

గృధ్రి:— (నవ్వి) ఈ రాజు మన్మథవిద్యయం దదవితున్నడుమా!

పుష్ప:— కృష్ణద్వితీయుఁడును నీ కత్యంతప్రియభృత్యుండు నగు వక్రనాసయును మన్మథకళాకుశలుఁడా?

గృధ్రి:— (సోపహాసముగ) నిజముఁ జెప్పెదను వినుము. కళాశాస్త్రచాతుర్యము తన కెందులకు? అతని శరీరస్పర్శము నాకు లభించిన జన్మము చరితార్థమైన దని సంతసింతును

పుష్ప:— ముఖముతోఁ జుంబనముఁ జేసి పిదప నంగుళీమరతముఁ జేయు నని పైకి లేలు చున్నది.

గృధ్రి:— నిజమే! మతియు నతని శిష్యుఁడు జంబుకుఁడు మన్మథవిద్యయం దద్వితీయుఁడు.

పుష్ప:— కావుననే వారి యందు నీ కత్యాదరము.

గృధ్రి:— నాకేకాదు. ప్రథముఁడు ధన్యుఁ డనియు, ద్వితీయుఁడు పండితుఁ డనియు, రాజుగూడ వారలను మెచ్చి విశేషముగ ధనము నిచ్చుచుండును.

పుష్ప:— దేవునిముందు నీ విపుడే నాట్య మొనర్చుటకుఁ దగిన సమయము.

గృధ్రి:— (నాట్యముఁ జేయును.)

జంబు:—

తే॥ గీ॥ అఖిలవేశ్యామతల్లి యై ♦ యదరు గృధ్రి
నాట్య మాడుచు నుండ శ్రీ ♦ నాథు నెదుట
జిలుఁగుర త్నాలపైకలో ♦ వలను డాఁగు
చిన్నిచన్నులు మణిదామఁ ♦ జిందులాడ॥

వక్రి:— (చూచి

సీ॥ నిండుచందురు గోము ♦ నిరసించు నెమ్మోము ఘనమినాన
ముల మీఱుఁ ♦ గనులసొరు! కాంచనంబును గేరు ♦ కాంత
నాసికతీరు చెలరుఁ దీపికి బావి ♦ చెలియమోవి! కలుషకాం
తుల మేల ♦ మాడు చేతులలీల ద్రాక్షారసంబొల్కు ♦
రమణిపల్కు! కఠినంపు గుండ్రాయి ♦ గద దీటి చన్దోయి
గగనమంబౌను ♦ గరితకౌను

రాజ్ఞి న స్నిహ్యతి తథా
యథా త్వయి కథం త్వియమ్ ?

పత్రి—(సకోపం) మూర్ఖ ! మమ కరాంగులిం స్పృశ.

జం—(స్వగతం) సత్య మయం పురుషాధమః. యదాహ రాగతు విదః— 'యః కుర్యా దంగుళీ క్రీడాం త మాహుః పురుషాధమ ' మితి. అత ఏవ మా మనువర్తతే చతుర ఇతి. భవతు కపిత మాక్షిపా మ్యేతమ్. (ప్రకాశం). ఆర్య ! పశ్య.

శ్లో. సంవృతవివృతాంగుళినా
కరమలయుగేన నట తీయం
హృదయా వాక్య మ్యేవ
శ్రవతి హి యూనాంధృతిందూరే,

పత్రి—(సాకూతం).

శ్లో. ప్రతిరసిత భావగర్భం
కరకమలం క్వణితవలయ మిద మనయా
ఆకుంచితపంచాంగుళి
శిరసి నిహి త్యేవ పుణ్యకృతాం.

జం—ఆర్య ! నీచైః భణితవ్యం,

పత్రి—హుం జాల్మ ! కిం మాం నీచం మన్యసే ?

జం—శైబికః శృణుయా దిత్యుపాంశు భణే త్యావోచం.

పత్రి—యద్యత్ర శైబిక జనసంచారః, తత్సమతో నటునదర్శ నా రాజ్ఞా సమ ధిష్ఠితో మహాగజ స్తిష్ఠతి; . తేనాంతరిత్వా త చ్చరణాంతరా లేన ప్రేక్షిత వయతా నానా మన్యా సఖుకం పశ్యామః.

జం—ఇత ఇతో భవాన్. (తథా పరిక్రమ్య.)

పత్రి—జంబుక ! మమ పరిచితా రాజకీయా వేత్రపాణయ స్స మర్థంతే మహా గజ స్యాసన్న చరమభాగే ఓవస్థానం.

జం—రాజా పున ర్న్వమ త్వ ద్వాన్ దురాచార ఇ త్యవిశంకమీయ సాంక్

వాని దిగ నాడి యుద్ది నీ పైని మమతఁ
గలిగి వడిచచ్చుటకు నేమి కారణంబు?

వక్రీ:—(కోపముతో) ఛీ! మూర్ఖా! నా చేతివ్రేళ్లని బట్టుకొని చూడుము.

జంబు:—(స్వగతము) గృధ్రిది కంచుటోలు గాని తోలుపూత కాదు. దానిలో నితని వ్రేలు దోఁచి ప్రతిదినము నంగుళీసురతముఁ జేయుటచే వ్రేలు కాయఁ గాచినది. నిజముగా వీఁడు పురుషాధముఁడు పెద్దలుగూడ "యః కుర్యా దంగుళీక్రీడాం త మాహుః పురుషాధమం" అని చెప్పుదురు. కావుననే చతురుఁడ నని న న్నను పరించుచున్నాఁడు. అగుఁ గాక నీతని కోపము చల్లార్చుట కన్యప్రసంగమునకుఁ బోయెదను. (ప్రకాశముగా) ఆర్యా! చూచితివా!

క॥ సాగ నైనవ్రేళ్లు ముడుచుచు
నాగి విప్పుచు నాట్య మాడు యువతమనంబుల్
బిగలాగి నట్టి దవ్వన
మగుడం బాలంగఁ దోలు మాడ్కిన్ ధృతులన్॥

వక్ర:— (సాభిప్రాయముగ)

తే॥ గీ॥ చారుకంకణనినదంబు మాఱుమ్రోయ
పావమాకుంచితాంగుళి యైనదీని
భావగర్భితహస్తాబ్జపాతభాగ్య
మెంత పుణ్యాత్ముశిరము ధరించు నొక్కొ॥

జంబు:— ఆర్యా! నీచైర్యకృత్య మనుట మఱవకుము.

వక్రీ:— ఛీ! దురాత్ముఁడా! నేను నీచుఁడ నని తలఁచుచున్నావా!

జంబు:— వైదికప్రవిధవలు విందు రేమో యని మెల్లగా మాటాడు మని నా యభిప్రాయము.

వక్రీ:— ఓహో! ఇచ్చట వైదికజనసంచార మెక్కుడుగనున్నచో నటు పక్కకు బనటుఁ బోయి రాజాధిష్ఠితమత్తగజము వెనుక నిలిచి దాని కాళ్లసందుల నుండి గృధ్రి నాట్యమును చూతము రమ్ము.

జంబు:— ఇటు ఇటు రమ్ము. (ఇద్దఱు నడచుచున్నారు.)

వక్రీ:— జంబుకా! నా పరిచితు లగు రాజభటపురుషు లవుగో వేత్రపాణులై యిటు రం దని నన్ను పిలుచుచున్నారు. గజసన్నిధానమునుండి చక్కఁగా జూడవచ్చును. రమ్ము.

జంబు:— ఒకవేళ నీవు రాజు కంటఁబడినచో దురాచారుఁడవని యతఁడు దండించు నేమో!

ప్రి — కిమతో ను భయం ? పశ్య !

శ్లో. కవయః ప్రశంసితుం కథ
మస్యా అపి గానమాధుర్యం,
విశ్వావసుప్రముఖా
యత్కలయా భావయా బృహతీ.

(సోత్కంఠం).

శ్లో. ద్విగుణీకృతమాధుర్యం
గానే నాస్యాః కదానుపశ్యామి,
చిర మున్నమయ్య చుబుకం
బింబాధర మరుణ మితి వదతి.

జం—(స్వగతం) అహో మ హీమాన్ కామయే. (ప్రకాశం.) నన్వి దానీ ముక
యోజయిష్య మ్యేతా మార్యేణ.
ప్రి—త్వ మేవం మన్యసే. భవిష్యతిరిరంసా౽స్య రాజహంసస్య.
జం—కృతం విచారేణ: సంభావి తేయం రాజ్ఞా,
ప్రి—

శ్లో. గ్లానం కృశ మవలగ్నం
పృథులా వస్యాః పయోధరా వోఢుమ్.

జం—(సోత్కంఠం.)

కరయుగముద్యమ్యాహం
(ఇత్యర్ధోక్తే—స్వగతమ్) పరతంత్రోస్మి భగవతా జలజవంగేన
(ప్రకాశం.)
కా పున రస్యా స్త్వయి ప్రస క్తిః.

ఆకాల్యా దపి త్వయి రాజో విశ్వాస ఇతి విదిత మేతత్.
ప్రి—అతిసన్నికర్షా ద్గజరాజపదాంతరేణ సమ్య గవభాసతే గృధ్రనటనం.
ఇయం హి—

శ్లో. క్వణత్క్వణనకోమలస్వనవిమిశ్రితాళధ్వని
క్రమానుగుణనూపురక్వణితపాదవిన్యాసయా,
రసాభినయవిభ్రమత్కమపదారవిందాగ్రియా,

వక్రి:— మనకేమి భయము?

తే॥ గీ॥ సుప్రసిద్ధుఁడు విశ్వావ♦సుండు బృహతిఁ
బట్టి పలికింపఁ జాలని ♦ ప్రౌఢ మైన
దీని సంగీతకలన సం♦తృప్తిసెంది
కవులు విని వర్ణనముఁ సేయఁ ♦ గావలెఁ గద?
(సోత్కంఠముగ)

తే॥ గీ॥ గానరసమున ద్విగుణిత ♦ మైన దీని
మోవిపానక మానినే ♦ మఱియు నెపుడొ?
కౌఁగిటఁ గూర్చికొని చుబు♦కంబు నెత్తి
యాసలీలఁగ నేను ము ♦ ద్దాడు నెపుడొ?

జంబు:— (స్వగతము) నాకుఁ గూడ నదియే కోరిక. (ప్రకాశముగా) గురువరా! అటులైన మీ కిపుడు దీనినిఁ దగిలించుమ సెదరా! ఒక్క పోటు పొడుచు కొన్నఁ గొంత తమకము తగ్గునేమో!

వక్రి:— నీ విట్లు తలఁచుచున్నావు కాని, దమ్ములీనుఁగు లంజకొడుకు రాజు గూడ దీని నిప్పుడే దొంగఁ దలపెట్టుకొని యుండ నోపు!

జంబు:— రాజట్లు భావించుఁ గాక! తమకు విచారము లేదు.

వక్రి:—

క॥ కరము నడుము లసె నయో
బరు వగు వక్షోరుహాంపు ♦ భారము మోయున్

జంబు:— (సోత్కంఠము)
క . ముగమునెత్తనే

(అర్థోక్తి యందు స్వగతము) మన్మథబాధచే నొడలు మఱచితిని. (ప్రకాశముగా)

— — — — నీ
గరిత పయి న్నిరుఁ బ్రేమ ♦ గాఢము కాదా?

అదియునుగాక, చిన్నతనమునుండి నీపై రాజునకు విశ్వాస మని జగత్ప్రసిద్ధి కలదు.

వక్రి:— జంబుకా! మిక్కిలి దగ్గరగా నుంచుటచే మనకు గృధ్రినాట్యము చక్కఁగాఁ గనఁబడు చున్నది. ఈ గృధ్రి

తే॥ గీ॥ క్వణితకోమలతాళసం♦కలనయోగ్య
చలితనూపురనినదపే♦శలరసాభి
నయవిలాసానపేతసు♦నాట్యగతుల

జం—(దారాభిలాషేణ—ప్రకాశం.) కిమియం తే పాణి గృహీతావిధవా ! ఇదమేకం మృష్యతా మత్ప్రితితపురోభవనరాజాంగణమనుషితచేతసేవ మయా విస్మృతం.

ప్రి—యుజ్యత ఏ వైతత్.

జం—కథ మియం సమాయాతి గృధ్రీచేటికా పుష్పవాటికా నామ ! అగచ్ఛతి చే దనయా గురుకార్యార్థ మాసేప్స్యామి గృధ్రీముపవనం,

ప్రి—లభస్వ పుణ్యం గురోః ప్రాణదానేన.

జం—(విలోక్య) హంత ! హంత ! మహాంగజో మాలోత్రస్నాయా పదా మంతరేణ పంచమపద మిద మేవాసనం ప్రసారయతి. గురో ! పద మప సర్పామః. గజమేవాసనం న జానాసి మే మహోపాధ్యాయప్రశాసన యమిత!

(ఇత్యుభౌ పరిక్రాంతౌ.)

శ్లో. గజకృతకక్రితిండో మూర్ఛచ్యుతో భృశకర్కశే
సపది శితథా భూత్వా వ్యాప్తో ముఖం చ వపుశ్చ తే,
భవతు మలినం వాసః కట్టాశుకం చ హాతంద్వయం
కథయ భవతా దుర్గంధోఽయం కథం సహితుం క్షమః ?

ప్రి—జంబుక! మామైవం. అహం ఖలు యమీ. త్వత్ప్రృత యోగాభ్యాసో హం నుకరః. కరేణ చిర మపి నాసికావివర పిధానాత్. కించ—శృణు హే యోగ ప్రభావం.

శ్లో. మహా తృష్ణాం భవే ద్గర్భే సతీతి విధవారతే,
అతోఽహామపిగృహ్ణీయాందండాగ్నిరసంపునః.

జం—సత్యమే వేదం. యతః, సాధుసమాజేఽపి కతిపయోజనః తరుణీనాం విధవానాం చ తృణప్రదానాయైవ. ప్రశాసయమితు వృద్ధికర్మం గృహీత్వా యతతి తదర్థం ఇతి శావడితి.

ప్రి—యదా గృధ్రీ లబ్ధా తదాది మమ విరళ స్తాను సంచారః.

జం—ఆర్య ! మధ్యాహ్న స్సంవృత్తః సంప్రతి హి.

శ్లో. నిదాఘమూలచ్ఛాయామలసైర్న్నియతే శాఖ్రపాతో
పద్మాం గావో జరతమహిషీ పుచ్ఛమూలాలం ప్రిజంతి,
కుడ్యప్రాంతే కుపితకరభీ పాదఘాతాం త్సహంతో
ఘోరం రూక్షం విదధతి ఖరా మేహనాని ప్రసార్య.

జంబు:— (దారాఫిలావతో) దీనిని నీ వగ్నిసాక్షిగఁ బెండ్లి చేసికొన్నావా! క్షమింపుము. పురోపవనమునకు రాజు వచ్చుటచే మతిచెడి విహారమునకు మఱచితిని.

వక్రి:— యుక్తమే గదా యది!

జంబు:— గృధ్రీ చేటిక యగు పుష్పవాటిక వచ్చుచున్నది. దీనిచేఁ గబురంపి గృధ్రిని గురుకార్యార్థమై పిలిపించెదను.

వక్రి:— గురునకుఁ బ్రాణదాన మొసఁగి పుణ్యముఁ గట్టుకొనుము.

జంబు:— (చూచి) అయ్యో! అయ్యో! మహాగజము మూత్రమును విడుచుటకై నాలుగుకాళ్లమధ్య నుండి రైలుబండివలె శిశ్నము నుఱికించుచున్నది. గురువర్యా! ఏనుఁగులద్దె తమనెత్తి పై పడుచున్నదండోయి! లద్దెలేమి గాని స్తంభమువంటి శిశ్నము తగిలినయెడల నిష్కారణముగ ప్రాణము దక్కదు. తొలఁగుఁడు. (ఇద్దఱు తొలఁగుదురు.)

తే॥ గీ॥ కఠిన మైనట్టి నీ తల ♦ కాయపైని
గజము విష్ఠింప లద్దె ము ♦ క్కలయి ముఖము
బట్టలం బాడుఁ జేసిన ♦ భయము లేదు
కాని యెట్లోర్తు వయ్యా? దు ♦ ర్గంధమునకు!

వక్రి:— జంబుకా! అట్లు సందేహింప నక్కఱలేదు. చిరకాలము యోగాభ్యాసముఁ జేసినవాఁడను గావున నుచ్ఛ్వాసనిశ్వాసములు లేకుండ కొంత బిగఁ బట్టఁ గలను. మఱియు నా యోగప్రభావము వినుము.

తే॥ గీ॥ గర్భ మగు నేని మిక్కలి ♦ కష్ట మనుచుఁ
గడు భయంపడు విధవను ♦ గనుల దెంగి
పూకులో నుండి రసమును ♦ మొడ్డతోడ
మఱల గ్రహియించి విధవను ♦ మరగఁ గొందు!

జంబు:— ఇది నిజమా! తరుణవిధవాజనము నుండి తమకుఁ దాంబూలప్రదానములు చాల ముట్టుచుండెడివి.

వక్రి:— కాని నాకు గృధ్రి దొరికినది మొదలు విధవాపరిచారము చాల తక్కువ యైనది.

జంబు:— ఓహో! మధ్యాహ్న మైనది. ఇప్పుడు

చ॥ అరుదగు చుండ శిష్యనిగ ♦ మాధ్యయనంబులు నిద్రమత్తుచే
మఱి జనగోవులుం జరత ♦ మాహిషపుచ్ఛము లందు; కుడ్యపుం
బరిసర మందుఁ గృధ్రఖరీ ♦ పాదహతిన్ సహియించి గాడిదల్
గరమతిఘోరమా తమచ ♦ కారపుఁగొమ్మును లేపుచుఁజుతన్!

(స్వగతం) త దహం పుష్పవాటికాం సల్లాపయిష్యామి గృధ్రిసమయానుకార కాయ. (ప్రకాశం) తత్రభవా నపి స్నాత్వా కృతభోజనో గృహీతతాంబూలః కస్తూరచందనాలేపీ పురోహితసదనం ప్రవిశ.

కశి—తథా. (ఇతి నిష్క్రాంతః.)

జం—(సచింతాశ్వాసం.)

శ్లో. రచితాపణరథ్యాసు నదీ షూపవనేషు చ,
యత్ర కుత్రాపి చమయా న దృష్టా పుష్పవాటికా.

(దూరతో విలోక్య సహర్షం) కథంచి దియం దృశ్యతే. (ఉపసృత్య.) న కశ్చి దత్రజనః త దిమాం పృచ్ఛామి. పుష్పవాటికే ! కి మద్యాపి నృత్యతి !

(ప్రవిశ్య పుష్పవాటికా)

పుష్ప—11 కహ ! జంబుయ! దేవో ఖు ఆళియ పవిట్ఠో రాణా ఉణ గింధియే ణంతణ దింటిఅ ఏకకోసంధియ బహూంయణ ఆహూమాణ కదుఅ కహిదా ' ఇదాణీం ఏంవ ఉపవణ అఅం ' ఘంతి. తా అహం గింధి పరిఅరిదు తంద ఎంవ గంఛంహి.

జం—అహో ! మహాన్ ప్రమాదః ఇదానీం తాల ముపవన మేవ గమిష్యతి గురుః. రాజాపి తత్ర గమిష్యతి అతః పుష్పవాటికే ! త్వరిత ముపగమ్య గురుముపాసర.

పుష్పవాటికా— తథా! (ఇతి నిష్క్రాంతా.)

జం—(పరిక్రమ్య) ఇద ముపాధ్యాయగృహం. న వేద్మ్యం సంతి శిష్యాః. అహో మన్యే నిరగా దేవ గురు రితి. ఇయ మిహ నీమ్.

శ్లో. తాంబూలపూరితముఖీ తిరళాయతాక్షీ
నీలాలకా రుచిరకాంచనకర్ణపత్రా,
ద్వారార్పితైకనతసుందరపూర్వకాయా
కుంభ స్తనీ గురువధూ రవలోకతే మామ్-

(ఉపసృత్య) గురుపత్ని ! నిపుణికే ! క్వ గత గురుః.

(తతః ప్రవిశతి యథానిర్దిష్టా నిపుణికా.)

నిపుణికా—12 జంబుయ ! కిదబో యాదో కాసరదీవా ణంతదేహి సహిదో ణింగదో. తేవి దేవదంసణంస గదా సింసా పరియాణా ఏసం.

జం—త్వం బహి ర్గత్వా దేవ్య కిం పశ్యసి ?

ఛాయః.

11 కథం! జంబుక! దేవః ఖ ల్వాలయం ప్రవిష్టః. రాజ్ఞా పునర్గృధ్రికిత్తనం దృష్ట్వా ఏకకోకసితబహూరత్నం బహూమానం కృత్వా కథితా ' ఇదానీ మే వోపవన మాగ ' చ్ఛేతి. తస్మా దహ మపి గృధ్రిం పరిచరితుం తత్రైవ గచ్ఛామి.

(స్వగతము) గృధ్రిని పిలుచుట కై పుష్పవాటికతో మాట్లాడెదను.
(ప్రకాశముగా) గురువర్యా! నీవు స్నానముఁ జేసి భుజించి, తాంబూలము సేవించి, కర్పూరచందనాదుల నలందుకొని, పురోపవనమును బ్రవేశింపుము.
గృధ్రి:— అట్లే (నిష్క్రమించును.
జంబు:— (చింతాక్రాంతముతో.)

తే॥ గీ॥ చిత్రితాపణవీధికా ♦ శ్రేణికలను
పూలవనముల దగునదీ ♦ కూలములను
వెదకి చూచితిఁ గాని నా ♦ ప్రియవధూటి
పుష్పవాటికఁ గానక ♦ పోతి నకట!॥

(దూరముగాఁ జూచి సంతోషముతో) అతికష్టముచే నేటికి పుష్పవాటిక నా కంటఁ బడినది. ఇచ్చట నెవ్వరు లేరు గాన సమీపించి దాని నడిగెదను.
(సమీపించి) పుష్పవాటికా! ఇప్పటికిని నాట్యము సేయు చున్నారవటే!
(పుష్పవాటిక ప్రవేశించును.)
పుష్ప:— ఏమీ! జంబుకుఁడా! దేవుఁడు కోవెలలోఁ బ్రవేశించినాఁడు. గృధ్రి నాట్యమునకు రాజు సంతసించి రత్నములను బహుమాన మిచ్చి యిప్పుడే యుపవనమునకు రమ్మని చెప్పినాఁడు. అచ్చట సంభోగయజ్ఞమునం దుపచారముల కై పోవలయును.
జంబు:— అయ్యో! మహాప్రమాదము. ఈపాటికి గురువుగా రుపవనము జేరి యుందురు. రాజుకూడ నచ్చటకుఁ బోవును గాన బుష్పవాటికా! నీవు శీఘ్రముగాఁ బోయి గురువు నవలకుఁ బారి పొమ్మని చెప్పుము. లే కున్నఁ గొంప మునిగిపోవును.
పుష్ప:— అట్లే (అని నిష్క్రమించును.)
జంబు:— (నడచి) ఉపాధ్యాయుని గృహ మిదియే! వీధియరుఁగుపై శిష్యు లెవ్వరును లేరు కావున గురువుగా రుపవనమునకుఁ బోయి యుందురు. గురుపత్ని.

చ॥ సురుచిరనీలకుంతల, వి♦శోభితకాంచనకర్ణపత్రి, సుం
దరవదనాబ్జ, చక్కెరసు♦నాగదళాయుణకోమలోష్ఠ, తా
దరనతపూర్వకాయముగ♦ ద్వారము నందున జాఱుఁ బైటతోఁ
బొరిపొరిఁ జూచు చుండె మద♦పుంఖ కురోజసరోజ నాదెవస్।

(సమీపించి) గురుపత్నీ! నిపుణికా! నీకే నాకు గురుకవు.
(నిపుణిక ప్రవేశించును)
నిపు:— జంబుకా! భుజించి కాసరదీర్ఘదంతులతోఁ గలసి గురువు దేవదర్శనమున కై పోయెను పరిజనులు శిష్యులుగూడ నరిగిరి.
జంబు:— నీవు బయటకు వచ్చి యేమి చూచు చున్నావు!

విప్రణికా—13 సుణాదు జంబుఓ మహకళంకం కహాఇస్సం.

(సంస్కృత మాశ్రిత్య.)

శ్లో. రంతుం న క్షమతే గురు స్తవ ధవా నన్యాసు ధత్తే రుచిం
రమ్యా కిం గృహిణీ గురో? రితి జడా శ్శిష్యాః పరే మన్వతే,
ధూ ర్తై రున్నతభి త్తికల్పితవృతిర్గుప్తప్రద ఏ వాలయ
శ్శక్యం మేజనసంకులా చ్ఛనబహిర్గంతుం గృహాభ్యంతరాత్.

అద్య తు బహోః కాలా దవకాశలాభేన కో యువా మలభ! ఇతి బహిః తర్త్యామి. తదిదానీం మమ భాగధేయా భవాన్ మనోభువా దత్తః

జం—(శాంతం పాపం). నిప్రణికే! కిం తవ హృదయం తస్యా స్సఖ్యా దీర్ఘ దంతే నాపి న గృహీతం!

విప్రణి—14 మాసద్విదయు ఆరహియ కాసరవధూ రూవవదీ ణామదీహ్ఘదంతేణ మహ సురదవిఘ్ఘం కరోదీ.

జం—(స్వగతం) రసికః ఖలు దీర్ఘదంతః (ప్రకాశం) తర్హి శ్రూయతాం

శ్లో. రదచ్ఛదాభ్యాం నిష్పీడ్య ఛత్రిం మనోభువః,
మర్దయిష్యే గృహం తస్య ముద్గరాభేణ శేఫసా.

విప్రణికా—15 సాహు రే జంబుఅ సాహు.

(ఇతి జంబుకస్య గండం చుంబతి.)

జం—(స్వగతం)

శ్లో. గురో ర్గృహిణ్యా వదనాంబుజస్య
న్యస్తస్య గండే మమ చుంబనాయ,
తాంబూలకర్పూరలవంగజన్మా
రతాయ మాం ప్రేషయతీవ గంధః.

(అధర మస్యా శ్చుంబితుం గృహ్ణాతి.)

ఛాయా :.

12 జంబుక! కృతభోజనః కాసరదీర్ఘదంతాభ్యాం సహితో నిర్గతః. తేఽపి దేవదర్శనాయ గతా శ్శిష్యాః పరిజనాశ్చ.

13 శృణోతు జంబుక! మమ కళఙ్కం కథయామి.

14 మాసద్వితయ మారభ్య కాసరవధూ రూపవతీ నామ దీర్ఘదంతేన మమ సురతవిఘ్నం కరోతి.

15 సాధు రే! జంబుక! సాధు హృదయజ్ఞానం తే,

విప్రు:— వినవోయి! జంబుకా! సిగ్గు విడచి చెప్పు చున్నాను.

సీ॥ అంతకత్తైను కాన ♦ టంచుఁ బందలు శిష్యు లెల్లరు నన్నుఁ
గ ♦ న్నెత్తి కాన! రెంత లేపిన లేవ ♦ నే లేవదుగద నీ
గురునిశిశ్నము పట్టి ♦ బురదకట్టె! యాళ తీరంగనీ ♦ వైన దెం
గుదు నన్నఁ బరకామినులపొందు ♦ మరగి తీవు! బయట
కుం బోయి యె ♦ వ్వనినేని విషయింపు మనుటకు వీలు
కా ♦ దయ్యె నాకు

గీ॥ యింక విటులైనవచ్చిన ♦ న్నింటిలోనఁ। గదిసి కుమ్ములు
రెండు కు♦మ్మెద రఁ టన్నఁ। గొండపొదువున నున్న వీ♦గోడ
లెల్లఁ। గటకటా! యిట్టి నా పూకు ♦ గతి యి కేది?

చిరకాలమున కిప్పటి కీ యవకాశము లభింపఁగా నుద్దువంటివాఁ డెవఁ
డైన మిండఁడు దొరుకు నేమో యని చూచు చున్నాను. నా పుణ్యవశమున మంచి
సమయము నందు నీ వగపడితివి.

జంబు:— పాపము శాంతించుఁ గాక! విపుణికా నీ హృదయమును బాగుగా
నీళ్ళ రమితుఁడగు దీర్ఘదంతున కర్పించితివిగదా! ఇఁక నీ కేవులాటు యేల!

విప్రు:— రెండుమాసముల నుండి కాపరునిభార్య రూపవతి యను దానిని మరగి
వాఁడు నా కడకు వచ్చుట లేదు అందుచే నా భగము పూజాపురస్కా
రములు లేక బూఁజుపట్టి యున్నది.

జంబు:—(స్వగతము) దీర్ఘదంతుఁడు రపికాగ్రేసరుఁడు (ప్రకాశముగా)
అటులైన చక్కఁగా వినుము.

తే॥ గీ॥ రథములం బట్టి కొలుకుచు ♦ మదనగృహము
దెంగులాటలు లేమిచే ♦ బెంగఁ గొనిన
ముద్దరము మాడ్కి నున్న నా ♦ మొడ్డ దోఁపి
మర్దనముఁ జేతు లెమ్మ నీ ♦ మనసుదీఱ॥

విప్రు:— బాగురా! బాగు! జంబుకా! నా హృదయమును బాగుగాఁ గనిపెట్టి
తివి (జంబుకుని ముద్దుపెట్టుకొనును.)

జంబు:—(స్వగతము) తే॥ గీ॥ గురుగృహిణి నన్నుఁ జుంబింప ♦ దరికిఁ జేరి
మోము చెక్కున గదియించి ♦ ముద్దిడంగ
గమ్రితాంబూలగంధ మా ♦ కాంత పూకు
దెంగుమని ప్రోత్సహించిన ♦ భంగి నలరె!

(అధరపానముఁ జేయును)

విశ్రుతికా—(మానం పరివృత్య) 16 మాణద! ఏదావదా మయణో ణ సందుట్ఠో.

జం—అ శ్రీవకం.

శ్లో. అహాం తన్వి! యభేయం త్వాం
గృధ్రీం యభతు తే పతిః,
ఇతః పరం వ్యవ స్థేయ
మావయో ర్జాతి సంశయః.

(నేపథ్యే)

శ్లో. పవగూనం తత ఇతో బద్ధ్వా కంబళరజ్జుభిః,
గోలాంగూలం వికర్షంతి కుపితా రాజకింకరాః.

జం—కథం! గోలాంగూల శ్చేత్ కౌతుకస్థాన మేతత్ ?

విశ్రుతికా—17 జంబుయ! యింధిజణ గట్టాయ స్సో ణ మంచ యుజహో తువా గురూ.

(పునర్నేపథ్యే.)

శ్లో. ఉత్ప్లు త్యైవ సకృ చ్చర త్యుపవిశ
న్కండూయతేఽంగం సకృ
ద్ధుంకుర్వ న్భృకుటీ స్సకృ త్సకృ దయం
త్రిస్య త్యకాండే ఽసకృత్,
విష్వ గ్దర్శయితుం పురో నృపభటై
రాకృష్యమాణో ఽద్భుతో
ద్వీపా దాగత ఏష మానుషగిరం
వ క్తీతి నః కౌతుకమ్.

విశ్రుతికా—(జంబుకస్య సమీప ఉపవిశతి.)

జం—(స్వగతం)

శ్లో. య దియ ముపవిశంతీ పార్శ్వతో మే నతాంగీ
స్పృశతి భుజ మహామం వామతుంగ స్తనేన,

(ఛాయా.)

16 మానద! ఏతావతా మదనో న సంతుష్టః.

విభీ:— (సిగ్గువిడిచి) మానవాకా! ఇంతమాత్రమున మన మ్మెచ్చుకుండు సంతసింపలేదు.
జాంబ:— అగుంగాక!

తే॥ గీ॥ ఇతరయువతుల దిగనాడి ♦ యిది మొదలుగ
దెంగు చుందును నిన్ను నేఁ ♦ దృప్తిదీఱ
గురుఁడు గృధ్రపూకును దెంగుఁ ♦ గోర్కెదీర
నీ ప్రమాణం బాది సిద్ధాంత ♦ మిద్ది మనకు॥

(నేపథ్యమున)

తే॥ గీ॥ కంబళపుఁ బాళ్ల నటు నిటు ♦ కదల కుండ
గట్టిగాఁ గొండ్రముచ్చును ♦ గట్టి రాజ
కింకరులు క్రోధమూర్తులై ♦ క్రింద వైచి
లాగు చున్నారు జనములు ♦ మూఁగిచూడ.

జాంబ:— ఏమి! కొండముచ్చా! అయిన సంతోషాస్పదముగదా!
విభీ:— జాంబుకుఁడా! ఇది నీ గురువువలె నసాధ్య మైనదికుమా! ఆఁడుది దొరకినచోఁ బూకు పగుల దెంగుక విడువదు.

(తిరుగ నేపథ్యమున)

సీ॥ ఎగిరి గంతులువైచి ♦ యేగు చుందునుగొంతఁ గూర్చుండి
దేహంబు ♦ గోఁకికొనును। బెదరించు వాలంకృతి ♦ నెదుటి
వారిని జూచి నడిలేకఁ దనకుఁ దా ♦ జడిసికొనును। కనుబొ
మల్ముకుళించి ♦ కల్లునఁ బగఁ బెట్టు నూరక యట్టిట్టు ♦
లోదిఁగితిఁగు। పలుఁజూపి యికిలించి ♦ భయపెట్టుచుందును
తలలోని పేలను ♦ దవిలి వెదకు

గీ॥ జనమునకుఁ జూపు భటులు ముం ♦ దునకు లాగ। మనుజవా
క్కులనేమొ ♦ మాట లాడు। బాపురే! యిద్ది యేద్వీప ♦
వాసి యైన। కోఁతియో! వినకన నట్టి ♦ క్రొత్తవింత॥

విభీ:— (జాంబుకుని దరికిఁ జేరుచు.)
జాంబ:— (స్వగతము)

ఉ॥ చెరపునఁ జేసి చేరుచు న ♦ పేయధృతిన్ నిజపార్శ్వసీమకున్
సరసిజనేత్ర తక్షణము ♦ జంబున వామకుచంబు నొక్క కం

యది హి చరణమూలాభ్యంతరే మన్నచేలం
ధ్వజమదనమయో మే దుర్జయః పంచబాణః.

విభూతికా—(స్వగతం) 18 భీసణో ఏసో దండేన వారఇదవ్వో (ప్రకాశం) జంబుఅ ! ఏసో తుహ ఉంసంగే చేలందరిదో ముసలఖండో విఅ.

జంబు—(స్వగతం) కథ మనయా దృష్ట మిదం. యావదియమాసన్నా తావ దిదం న గ్లాపయతి తాడనం. తస్య ప్రత్యుత విజృంభణా మైవ. భవతు! ఏవమూహామి (ప్రకాశం) ముసలఖండఏవాయం, యది వానర స్త్వాం తర్జయేత్త మనేన విగ్రహిష్యామి.

విభూ—19 జంబుఅ ! యుంజతే.

(తతః ప్రవిశంతి పశ్చాద్బద్ధం గోలాంగూలం ఆకృష్య రాజకింకరాః)

కింకరాః—20 కో ణామ గోలంగులో ? కే ణామ రాయకింకరా ?

గోలాం—నను యూయ మేవ కిమ్ ?

కింక—21 అహో ! కహం ? వివేరూవి వాణరంస ?

గోలాం—22 కాసరంస ఉవంఝాయసో దీహదంతస విఅంధో.

(తతః ప్రవిశతః కాసరదీర్ఘదంతౌ.)

దీర్ఘ—కాసర ! క్వ ప్రవాసయసి ?

కాసరః—గృహీత్రిసమధిష్ఠితనికుంజోదరం ప్రవిష్టః. అతః పరమత్రభవా నేవ జాతు మద్వాసి.

దీర్ఘదంత—త్వద్గృహిణ్యా సహ మధుపానరతోఽల్పవాణ్యా మపహృతచేతనోఽస్మి.

కాసరః—తర్హి సోఽపి గురు స్సముత్సారితో గృహం ప్రవిశతి తత్రైవ గచ్ఛావః

(ఇతి పరిక్రమతః.)

గోలాంగూ—ఏతావ న్న జానామి కాసరదీర్ఘదంతౌ. అహం హి వానరః.

జంబు—(శ్రుత్వా) కోఽత్ర సందేహః ? అపితు మనుష్యవా క్వేతవత్వేతి విస్మయస్థానం.

విభూతి—23 అసంణో హోదది వాణరో. (ఇతి భయేన జంబుక మాలింగతి.)

జంబు—(చక్షుషీ నిమీల్య.)

శ్లో. మమాశ్లిష్టశరీరస్య త్వయా విధృతచేతసః,
కంఠోరస్తనసంసర్గసుఖా న్నాన్యత్ప్రతీయతే.

(ఇతి తథైవ స్థితః)

---

18 భీషణ ఏష దండేన వారయితవ్యః. జంబుక ! ఏష తవోత్సంగే చేలాంతరితో ముసలఖండ ఇవ.

19 జంబుక యుజ్యతే.

20 కో నామ గోలాంగూలః ? కే నామ రాజకింకరాః ?

కరరిపుకేతనంబు తమకంబున రోఁకలిమాడ్కి నిక్కి తోం
దరఁ గలిగించె వస్త్రము యథాయథ మాగతిఁ జేసి యక్కటా!

విప్రు:— (స్వగతము) భయ మగు చున్నది. (ప్రకాశముగా) కట్టితో నావలకుఁ గొట్టవలెను. ఇదిగో నీ బట్టలో రోఁకలిబండ యున్నట్లున్నదే!

జంబు:— (స్వగతము) దీనికి శిశ్నము కనఁ బడినది. నే నేమి చేయుదును. విప్రుణికి సమీపించినకొలఁది లేచి నిక్కుచున్నది. కాని తగ్గుట లేదు. అగుఁ గాక! ఇట్లు కప్పిపుచ్చెదను. (ప్రకాశముగా) ఇది రోఁకలియె క్రొఁత్తవారు వచ్చినచోఁ గొట్టవచ్చు నని జాగ్రత పెట్టితిని.

విప్రు:— మంచిపనిఁ జేసితివి.

(కొండముచ్చును బట్టుకొని రాజకింకరులు ప్రవేశింతురు.)

కింకరుఁడు:— కొండముచ్చెవరు? రాజకింకరు లెవ్వరు?

కొండముచ్చు:— మీరేగదా! రాజకింకరులు.

కింక:— ఓహో! క్రోఁతికి వివేకముగూడ నున్నదే!

కొండ:— కాసరోపాధ్యాయుఁ డగు దీర్ఘదంతుని స్నేహితుఁడు.

(కాసరుఁడు దీర్ఘదంతుఁడు ప్రవేశింతురు.)

దీర్ఘ:— కాసరా! వక్రనాసయమి యేడి?

కాస:— గృధ్రి యున్న పాదలో దూరినాఁడు తరువాత సంగతి నీకె తెలియవలెను.

దీర్ఘ:— నీ భార్యతో నధరపానసురతమహోత్సవములలో వాఁడలు తెలియక యుంటివి. నాకుఁ దెలియదు

కాస:— అటులైన నీ పాటికి యింటికి వచ్చి యుండును, కావున వచ్చుటకుఁ బోవుదము. (ఇద్దఱు నడచు చున్నారు)

కొండ:— నేను వానరుఁడ నగుటచే నింతవఱకుఁ గాసరదీర్ఘదంతులు నరయఁ జాలరైరి

జంబు:— (విని) సందేహ మేమి? మనుజవాక్యములును చేతనమును గల యీ క్రోఁతి విస్మయస్థానము!

విప్రు:— క్రోఁతిసమీపించినది. అమ్మయ్యో! (జంబుకు నాలింగనముచేసికొనును,)

జంబు:— (కన్నులు మూసికొని)

తే. గీ. కుటిలకుంతల నన్నుఁ గౌఁగిట గదింప
మనసు భ్రమఁ జెంది విగతచేతనతఁ గాంచె
సరసకుచకుంభయుగళసంస్పర్శ కతనఁ
బరమసౌఖ్యాంబురాశి మైమఱచిపోతి॥

నిపుణి—24 అహో ఎంత కుమంచి అచేయణో వి.

వానరః—కథ మత్ర గురుగృహద్వారే రాజకింకరగృహీతో వటుభి రావిద్ధ మానో గోలాంగూలః ?

దీర్ఘదంత—కో౽యం ? జంబుకః పార్శ్వస్థాయాః నిపుణికాయాః ముఖరంజన సుఖ మనుభవతి.

శ్లో. కిం కరిష్యతి మన్ముక్తే తరుణీసురతోత్సవే,
కాంతే మందే గురోః పత్నీ జంబుకం శరణం గతా.

వానరః—ఆర్య ! మయా ఇయం భోక్తుం శక్యతే ?

దీర్ఘ—అథకిమ్.

గోలాం—(స్వగతం) మాం హి నిపుణికాయై దర్శయితవ్య ఇతి కింకరాభి ప్రాయః. (ప్రకాశం) భో భోః కింకరాః! మాం ముంచత.

ఏకః—25 వాణర! ఖణం తుహిణీం చింఠ. అంణహా దండేన పహారింసే.

అన్యః—26 ణియాణీయే వాణరో ఏసో దట్ఠవ్వో.

నిపుణి—(దృష్ట్వా) 27 కహం ఏసో వాణరో ! మంథం పయందియ చంఖుణా పెంఖుఅ.

గోలాంగూలః—(సరోషం,)

శ్లో. భవా న్నిర్గతే కన్యా పరం పురుష మిచ్ఛతి,
జంబుకం పతిత భ్యాస్తే

(స్వగతం) హంత హంత! బద్ధౌ మే భుజౌ కథ మిమాం తాసయామ్యహం,
భవత్వేవం. (ప్రకాశం) త దియం దృశ్యతే మయా.

(ఇతి ముఖం వ్యాదాయ ప్రసారయతి,)

నిపుణి—(సభయం) 28 హంధి హంధి! మం దసంస వాణరంస ముహం దండేనవారఇస్సం.

(ఇతి జంబుకస్య మేహనం గృహీత్వా వానరస్య ముఖే యోజయతి.)

జం—(చక్షుషీ నిమీలయన్నేవ) నిపుణికే ! మా గృహాణ మే మేహనమ్. అయి ముగ్ధే తవ ! ఏతస్మిన్నవసరే మదీయమిదంవృషణద్వయం ప్రవేశయామి

(ఇత్యుత్తిష్ఠతి)

నిపుణి—(విహస్య) 29 ఏంపణ్ణం దక్ఖిణముసలఖండవిధ మేణ్ణ,

గోలాంగూ—(సరోషోచ్ఛ్వాసం) నిపుణికాజార ! నపుంసకో భూత్వా ముక్తోసి (ఇతి జంబుకమేహనం దంశయతి.)

---

21 అహో ! కథం ? వికటో౽పి వానరస్య ?

22 వానర స్యోపాధ్యాయస్య దీర్ఘదంతస్య శిష్యః.

23 అసన్నో భవతి వానరః.

24 అతఏవ తే౽నుమతో౽పి.

నిపు:— కావుననే యచేతనుఁడ నైతిని.
కాసు:— ఏమి! గురుగృహద్వారమున రాజకింకరులు క్రోఁతి నాడించుచున్నారు.
దీర్ఘ:— ఓఁ వెర్రివాఁడ! జంబుకుఁడా! పార్శ్వమునందు నిలుచఁబడిన నిపుణిక గాఢాలింగనసౌఖ్య మనుభవించు చున్నాఁడు. ఇందు కొక పద్యమున్నది.

తే॥ గీ॥ ముద్దు లేవదు మగఁడు న♦పుంసకుండు
దీని నీ మధ్య విడచితి ♦ దొంగకుండ
నుర్వి పులునును దిని యూర ♦ కుండ లేక
జంబుకునిపాలఁ బడిన దీ ♦ సారసాక్షి॥

కాసు:— ఆర్యా! దీనిని నేను దొంగుటకు పిలుపడునా!
దీర్ఘ:— నీ చిత్తమువచ్చి నట్లు
కొండ:— (స్వగతము) నన్ను నిపుణికకుఁ జూపవలె నని రాజకింకరాభిప్రాయము.
(ప్రకాశముగా) కింకరులారా! నన్నిఁక విడువుఁడు.
కింకరులలో నొకఁడు:— ఒక్కనిముస మూరకొనుము. లేనిచో కఱ్ఱతో బుఱ్ఱ పగులఁ గొట్టెదను.
మఱియొకఁడు:— నిపుణికా! ఈ క్రోఁతిని జూచితివా!
నిపు:— (చూచి) ఇదియేమి! ఈ క్రోఁతి నన్ను జూచి కోపముతో మీఁదఁ బడఁ బోవు చున్నది.
కొండ:— (కోపముతో)

తే॥ గీ॥ భర్త యిలువీడి పోవంగఁ ♦ బరపురుషుని
కౌఁగిటం జేరి సుఖయించు ♦ కారులంజ
నరసి చూచియుఁ గానంగ ♦ నైతి నకట!

(స్వగతము) అయ్యయ్యో! చేతులు కట్టబడి యున్నవి లేనిచో దీనిని బాగుగా జడిపించి యుందును. అగుఁగాక! (ప్రకాశముగా)

దొరకితివి లెమ్ము రమ్మిటు ♦ దొంగతొత్త!

(నోరు తెఱచును.)

నిపు:— అయ్యో! అయ్యో! క్రోఁతి కొఱుకు చున్నది. చావుక్రోఁతి కట్ట యేది!
(అని జంబుకుని శిశ్నము క్రోఁతి నోటిలోఁ బెట్టు చున్నది.)
జంబు:— (కన్నులు మూసికొనియే) నిపుణికా! నా శిశ్నమును బట్టుకొనకుము. ఇది నీదే లెమ్ము. ఈ బొక్కలోనే నా వృషణములనుగూడ దోఁచెదను.
నిపు:— (నవ్వి) కోఁతలియనుకొని దగా పడితివి.
కొండ:— (కోపముతో నిట్టూర్పు విడిచి) నిపుణికాజారుఁడా! నపుంసకుఁడ నై

నిపుణి— 30 జంపిం మహా సురదళాహపంచాహ తంసు కామందయం సవింత
కాణరేణ దండసాంతి, కిం కరిమ్మి మందభాయిణి.
కింక—31 రేరే దుంతవాణర! ముంచేహి ముంచేహి.
(ఇతివానరం ప్రహార్యజంబుకమేహానం మోచయంతి,)
నిపు:— (సంస్కృతమాశ్రిత్య, నిరూప్య) కృత్రిమో౽యం వానరః యతః.
శ్లో. కర్ణౌ కృతౌ కంబళరోమమిశ్రై ర్లాంగూలదండశ్చ కమారుహాణి,
కృతాని చేంగాలవిరక్త మాస్యం కృష్ణాని వ్యక్తే ర్లోమభి రర్పితాని.
తత్కింకరాః ప్రచ్ఛామి, భోభోకింకరాః ! కుతస్త్య ఏష వానరః!
ఏకః—32 దింపందరాదో ఆఅదో ఏసో వాణరరాఓ.
అన్యః—33 అదో ఏంత ఏదంస ఛంతం దారేమి. (ఇతి కరీమచ్ఛత్రంధారయతి.)
తృతీయః—34 అహంపి పీజేమిదిదేహిం తలాలచామరగుంచేహిం. (ఇతి వీజయతి)
జం—(విహస్య) ఉపచరంతు విముక్తమేహానదంత కేతం
గో—(స్వగతం) అంబ ! మేదిని ! వివరం దేహి లజ్జా మాం బాధతే,
దీర్ఘ—(సాతంకం) ఏష వానరవేషః పురుష ఏవ.
గోలాం—భోభోరాజకింకరాః! ముంచత మామ్ (ఇతి ప్రణమతు మిచ్ఛతి)
ఏకః—35 గహీందంవో రాయణిఓయో.
అన్యః—36 తీయణియాఓ దింసఇదంవో ఏసో పంచా విసం జిదంవోంతి
రాయణిఓయో.
జంబు—నిపుణికే! ఏష తవ భర్తా గృధ్రిం కామయమానః కృతావజ్ఞ ఇవ రాజ్ఞా
ప్రతిభాతి. (పార్శ్వతోవిలోక్య) కాపర సహిత ఆర్యే దీర్ఘదంతో
౽ప్యత్రైవ !
దీర్ఘదంత—భోభో కృతావజ్ఞః కిం వేశ్రినాసయమి ?
కింక—37 సోహాణో బంధుణోఽతి బహుమాణో కిదో. ఇంతిఓ ఏంత అహాంగణం
రాయణిఓయో. (ఇతివకప్రాహసస్య భుజబంధనం విసృజ్య నిష్క్రాంతాః.)
నిపు—శ్లో. 38 తంమణా వాణరో ఏసో వేసేణావి కిదో తహా,
మంతిరిఖియగవోగింధింజరణ్ణాబహూ మాణిదో.

25 వానర! తూష్ణీంతిష్ఠ అన్యథా దండేన ప్రహరిష్యే
26 నిపుణికే! వానర ఏవ దృష్టవ్యః.
27 కథమేవ వానరః! మాం భర్తృస్నాయన్నివ చక్షుషాపశ్యతి.
28 హంత హంత! మాం దశతః వానరస్య ముఖం దండేన వారయిష్యే.
29 విశ్రిలబ్ధాస్మి ముసలఖండవిభ్రమేణ.
30 యస్మిన్నర్ధమసురతలాభపరిత్యాగకస్యకామత్వాజస్యైవ ముఖం కాక
రేణ దంతయతి. కింకరోమ్యహం మందభాగ్యా!
31 రేరే దుష్టవానర ! ముంచముంచ,

విప్రు:— దీనిరూపాధారముఁ జూచుకొని నా భగము వ్విళు లూరు చున్నదో దానికే ముత్తువాటిల్లినది. ఇఁక నాకుగతియేమి! (విచారించును)

కింక:— ఓరీ! కుంతవానరుఁడా! విడు! విడు! (అని కొట్టి జంబుకుని శిక్షించుచు విడిపింతురు.)

విప్రు:— (సంస్కృతములో నిరూపించి) ఇది కృత్రిమవానరముగాని నిజమైనది కాదు.

తే॥ గీ॥ పుట్టినవికావు కంబళి ♦ బొచ్చు చేతఁ
దనురుహంబులు తోఁక క ♦ ట్టినవె కాని
బొగ్గుమసి పూసి మొగమున ♦ మూతిమీఁద
గొఱ్ఱెబొచ్చున మీసంబుఁ ♦ గూర్చినారు!

కింకరుల నడిగి తెలిసికొనెదను. కింకరులారా! ఈ వానర మెక్కడిది!

ఒకఁడు:— ద్వీపాంతరము నుండి వచ్చినది.

అన్యుఁడు:— అందుచేతనే దీనికి గొడుగు పట్టుచున్నాము.

(పిదప గొడుగు పట్టును.)

తృతీయుఁడు:— పలాలచామరగుచ్ఛములచే నితనికి విసరుచున్నాను. (విసరును)

జంబు:— (నవ్వి) నా చుల్లను విడిచిపెట్టినందున కుపచరింపుఁడు.

గొండ:— (స్వగతము) అంబ! భూదేవి! యెద మిమ్ము నన్ను సిగ్గు బాధించుచున్నది. నీలోఁ దొచ్చెదను.

దీర్ఘ:— (సంతోషముతో) వీఁడు వానరవేషమును ధరించిన పురుషుఁడే!

గొండ:— ఓ రాజకింకరులారా! నన్ను విడువుఁడు. (నమస్కరింపఁ బోవును).

ఒకఁడు:— రాజనియోగము ననుసరింపవలెఁ గదా!

అన్యుఁడు:— నిపుణికనుఁ జూపి విడచిపెట్టుమని రాజాజ్ఞ.

జంబు:— నిపుణికా! ఇతఁడు నీ ధూర్త గృధ్రితో నుండఁగా రాజు చూచి ఇట్లవమానము చేసి యుండఁ బోలు! (ప్రక్కకుఁ జూచి) ఓహో! కాపరునితోఁ గూడ దీర్ఘదంతుఁ డిటకే వచ్చుచున్నాఁడు.

దీర్ఘ:— ఏమోయి! రాజుచేత వక్రనాసయుమి యవమానింపఁ బడెనా!

కింక:— కాదు సద్బ్రాహ్మణుఁ డని బహుమానము చేసెను. ఇంత నులికే మా పని (కట్లువిప్పి వెడలిపోవుదురు.)

నిపు:— తే॥ గీ॥ చర్యచేఁ గోఁతి యితఁడు వేషంబుచేతఁ
గూడ వానరవేషంబు ♦ గూర్చఁ బడియె
నన్ను విడి గృధ్రిపూకును ♦ నాకఁ బోయి
నట్టి పీనికిఁ దగిన మ ♦ ర్యాద యయ్యె!

దీర్ఘ—సఖే! కిమేతత్.

జంబు—(స్వగతం) ఇదం ప్రాగేవ నిశ్చిత మూర్ఖేణ దీర్ఘదంతేన.

కాళి—అరే! గృధ్రిసంగమమత్ర ఏవ కిం లగ్నోఽసి!

ఋత్రి—

శ్లో. గృధ్రీం మాం చరితాం కుంతేదృష్ట్వా రాజేవ మాదిశత్,
అస్తా మిదం మయి స్నిగ్ధా గృధ్రీ త్వద్యాపి వర్తతే.

అపి చ శ్రోత్రవ్య మస్మదీయమ్.

శ్లో. రాజ్ఞోఽహం న బిభేమి న ప్లవగతా లబ్ధేతి లజ్జాం వహే
న్యేషా మన్యన్యనరస్త్రరధ్వజవరా మర్త్యా ద్గృహీతాస్యాం తథా
అస్థానే విదుషాం వరం తు పరిమర్ద్య గృహ్రినాసో యమీ
దుర్మ్యలో భవతీ త్యుదీరయతి చే త్తన్మర్మశూలాయతే.

దీర్ఘ:—యదిదం పర్యుషితం భవేత్తదా నశో కాయ. అపూర్వతయా తత్ ఇదానీ ముత.

ఋత్రి:— తదిదానీం దురాత్మనో రాజపాతకస్య తేజా దన్యత్రగచ్ఛామః

శ్లో. పురాంతరం ప్రాప్య నృపాంతరా దహం
ప్రదర్శ్య శాస్త్రాణి చ యాన్యపాతిమం,
మహా చ్ఛదానం ప్రతిగృహ్య తద్ధనం
వితీర్య సేతాఽస్మి చ తాం నటీం క్రమాత్.

కాళి పర్యంతం నిపుణికా జంబుకస్య మమ చ భవతు. పరస్తాత్ న హి తస్య మనోరథ ముపహరిష్యామి యతో హి భు క్తవంతం పత్రిఃబ్రూయాన్న భుంక్తేతి ఇతి కిం తేన కృతం స్యాత్! కాసర స్త్వలాబూ స్తనీం లబ్ధ్వైవ తద్గృహిణీ చ దీర్ఘదంతేన మయాపి రాజకారితవానరవేషేణ పత్రిరథ్యం నీయమానేన పశ్యాఽపి పారాః ప్రతినందితాః.

---

82 ద్వీపాంతరా దాగత ఏష వానరరాజః.

83 అత ఏవ క్షైతస్య ఛత్రం ధారయామి.

84 అహ మపి వీజయామి ద్వాభ్యాం పలాలచామరగుచ్ఛాభ్యామ్.

85 గృహీతవ్యో రాజనియోగః

86 నిపుణికాయై దర్శయితవ్య ఏషః, పశ్చా ద్విసర్జయితవ్య ఇతి రాజనియోగః.

87 శోభనో బాహ్మణ ఇతి బహుమానః కృతః. ఏతావా సేవాసాధ్యం రాజనియోగః.

88 శ్లో. కర్మణా వానరో ప్యేష వేషే ణాపి కృత స్తథా,
మా ముష్య త్వా గతో గృధ్రీం యా దాక్షిణ్యా బహుమానితః.

దీర్ఘ:—మిత్రమా! ఇది యేమి ?

జంబు:—(స్వగతము) ఇంతపని జరుగక మున్న దని దీర్ఘదంతుండు దిదివఱకే చెప్పి యున్నాఁడు.

కాస:—గురువరా! గృధ్రిసంగమ మందే రసకందాయములోఁ బట్టుపడితివా యేమి!

వక్రి:—

తే॥ గీ॥ కుంజమున నేను గృధ్రియుఁ • గూడి యుండ
లేఁడు కనులారఁ జూచి యా • రీతిఁ జేసె
నైనపని కేమిగాని యీ • యన్యగృధ్రి
కెంత యో ప్రేమ నాపయి • నింతవఱకు॥

ఇంకను నా సంగతి వినుఁడు.

చ॥ జనములు నన్ను గోష్ఠిఁ [illegible] • నవ్విన దానికి లజ్జ లేదు, భూ
పునికడ నుండి నాకు భ[illegible] • [illegible]గిన, నన్యుని మోహనంబునా
వనితభగంబు జొచ్చె [illegible] • [illegible]వఁ జేయను, కండి తాళి న
న్నవయము దుష్టుఁడం[illegible]

దీర్ఘదంతాదులు:—ఒక్కరాత్రి [illegible]కే గాని [illegible] పాతబడిపోదా! దీనికి విచార మేల?

వక్రి:—అందువలన నీ చండాలపుర [illegible]శము నుండి [illegible] పోటకుఁ బోవ్వదము. తరువాత

తే॥ గీ॥ ఏ నగరి నేని [illegible]
[illegible]
ధనము [illegible]
మంచితనమున [illegible]॥

అంతవఱకు నిపుణికను జంబు[illegible] నేనును [illegible] విషయించు చుందుము. తరువాత వానికి నీ [illegible] నిందఁ [illegible]నవానిని నీవు తినవద్దని చెప్పి యోజన చేయుదము? [illegible] దంతునకును, కాసురున కలాబుస్సనియుఁ ద[illegible]! [illegible] వలన వానర సేనమున [illegible]రుల నందఱును నవ్వింపఁ [illegible] దక్షిణవి.

శీర్షదంతాదయః—కి మితోఽపి ప్రియ మాస్తే భగవతః ?

కాళి—అత ఏవ నందామి, తథాపీద మస్తు భరతవాక్యం,

శ్లో. భూపాః పుణ్యపథే చరంతు భవతు
క్షేమం నృణాం సర్వతః
కాలే ష్వోషధయః ఫలంతు కవయః
ఖేలంతు రాజ్ఞాం ప్రియాః,
విప్రాస్సంతు త్వథ నిర్భయాశ్చ విధవో
ద్వాహో జరీజృంభతాం
కామ్యేన పుమర్థసార్థసరణౌ
మూర్ధాభిషిక్తో భవేత్.

శ్లో. హిమాద్రివర్యాయితయోనిమత్యై
మేరుప్రమాణాధరమేఢ్రకాయ,
సుమైథునాయై కృతమైథునాయ
నమశ్శివాయై చ నమశ్శివాయ.

ఇతి
శ్రీకాళిదాసకృతం ప్రహసనం
ఏన్వవిద్యాప్రహసనాటకమ్
[illegible]సమాప్తమ్.